



| | | |
|---|--|---|
| Tiedekunta–Fakultet– Faculty Humanistinen tiedekunta | Koulutusohjelma–Utbildningsprogram–DegreeProgramme Suomen kielen ja suomalais-ugrialaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma | |
| Opintosuunta – Studieriktning – StudyTrack Suomen kieli ja kulttuuri | | |
| Tekijä – Författare – Author Lilla-Dóra Doloczki | | |
| Työn nimi– Arbetstitel –Title Sosiaalistuminen suomen kielen käyttäjäksi kielielämäkertojen valossa | | |
| Työnlaji–Arbetets art –Level Pro gradu -tutkielma | Aika– Datum – Month and year Toukokuu 2020 | Sivumäärä–Sidoantal– Number of pages 51+2 liitettä |
| Tiivistelmä–Referat–Abstract | | |
| <p>Tutkimukseni on haastatteluaineistoon perustuva tapaustutkimus, joka käsittelee Suomeen muuttaneiden suomen toisena kielenä oppineiden sosiaalistumista suomen kielen käyttäjäksi. Aineistona toimii <i>Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa</i> -hankkeen seitsemän haastattelua. Aineistosta valitut haastateltavat ovat muuttaneet Suomeen aikuisena tai teini-ikäisenä ja ovat oppineet suomen toisena kielenä.</p> <p>Työssäni tarkastelen, miten haastateltavat kuvaavat omaa suomen kielen käyttöönsä ja yhteiskunnassa pärjäämistään muuton jälkeen ja myöhemmin. Pyrin löytämään vastausta kolmeen seikkaan: miten yhteiskunnassa pärjääminen suomen kielellä on muuttunut elämän aikana; milloin muutos tapahtuu ja miten se näkyy suomalaisen yhteiskuntaan kuulumisen kuvailussa; ja mitkä ovat keskeiset suomen kieleen sosiaalistumisen vaikuttavat tekijät. Työssäni lähestyn kysymyksiä sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin kautta, ja käytin avuksi positioinnin, asennoitumisen ja toimijuuden käsitteitä. Työni kannalta tärkeä teos on Elizabeth Millerin (2014) tutkimus, joka käsittelee maahanmuuttajataustaisten pienryttiläisten toimijuutta.</p> <p>Tutkimukseni osoittaa, että sosiaalistuminen suomen kielen käyttäjäksi on moniulotteinen ja yksilöllinen prosessi. Haastateltavat ovat alussa kokeneet kielen oppimisen välttämättömäksi ja vaikeaksi, mutta siitä huolimatta he ovat omien kertomustensa mukaan sopeutuneet hyvin kielellisesti. Haastateltavat positioivat itsensä usein aktiiviseksi toimijaksi ja oman tarinansa sankariksi, jolla on vastuu oppia kieltä. Suurin osa haastateltavista näyttää hyväksyvän ja tyytyvän omaan puhetapaansa virheistä huolimatta, ja pitää sujuvuutta tärkeämpänä, mutta positiivisten asenteiden lisäksi ilmenee jatkuvasti myös negatiivisia asenteita ja evaluointia oman oppimiskyvyn ja kielitaidon suhteen. Toistuvista aiheista ja paikoittain samanlaisista ajatuksista huolimatta heidän välillään on eroja siinä, miten he kokevat suomeen kieleen sosiaalistumisen, kuulumisen ja kiinnittymisen laajempaan suomalaiseen kieliyhteisöön ja yhteiskuntaan. Haastateltavia yhdistää kuitenkin tunne siitä, että he kuuluvat omaan paikkakuntaan ja asuinpaikan kieliyhteisöön sekä vakiintunut kaveriporukka, työyhteisö ja perhe, jotka sitovat heitä Suomeen.</p> <p><i>Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa</i> -hanke tarjosi hyvän aineiston tutkia näitä ajankohtaisia kysymyksiä. Koen, että suomen kielen puhujaryhmään kuulumisen ja sosiaalistumisen kysymys on jokaisen maahanmuuttajataustaisen kielenoppijan tai suomea toisena kielenä oppineen henkilön kiinnostuksen kohteena.</p> | | |
| Avainsanat–Nyckelord–Keywords toisen kielen oppiminen, suomen kieli, suomi toisena kielenä, kielielämäkerta, kielellinen sosiaalistuminen | | |
| Säilytyspaikka–Förvaringställe– Where deposited Muoto-opin arkisto ja Kaisa-kirjasto | | |
| Muitatietoja– Övriga uppgifter – Additional information | | |

SOSIAALISTUMINEN SUOMEN KIELEN KÄYTTÄJÄKSI
KIELIELÄMÄKERTOJEN VALOSSA

Lilla-Dóra Doloczki
Pro gradu –tutkielma
Helsingin yliopisto
Suomen kieli ja kulttuuri
Toukokuu 2020

SISÄLLYS

| | |
|---|----|
| 1 Johdanto | 3 |
| 1.1 Tutkimuskysymykset..... | 4 |
| 1.2 Tutkimuksen rakenne | 5 |
| 2 Tutkimusaineisto ja menetelmä | 6 |
| 3 Aiempaa tutkimusta ja keskeisiä käsitteitä | 10 |
| 3.1 Maahanmuutto ja toisen kielen oppiminen..... | 10 |
| 3.2 Toimijuus, positiointi ja asennoituminen | 12 |
| 4 Suomen kielen käyttäjäksi sosiaalistuminen – alkuvaikeuksista suomalaiseksi identifioitumiseen | 17 |
| 4.1 Uuden kielen oppimisen haasteet | 18 |
| 4.2 Oppimisen välttämättömyys: ”pakko oppia” | 20 |
| 4.3 Käännekohta kielen oppimisen narratiivissa..... | 24 |
| 4.4 Virheet, epävarmuus ja oman puhutavan luonnehtiminen | 28 |
| 4.5 Sujuvuuden ja itsevarmuuden saavuttamisen kynnyks | 34 |
| 4.6 Maahanmuuttajaidentiteetin ja suomalaisuuden kohtaaminen | 37 |
| 4.7 Positiivinen palaute kaksipuolisena vaikuttajana | 41 |
| 5 Pohdinta | 45 |
| Lähteet | 49 |
| LIITE 1 | 52 |
| LIITE 2 | 59 |

1 JOHDANTO

Tutkimukseni on haastatteluaineistoon perustuva tapaustutkimus, jossa käsittelen Suomeen muuttaneiden suomen toisena kielenä oppineiden sosiaalistumista suomen kielen käyttäjäksi. Tarkastelen miten he kuvaavat suomen kielen käyttöään ja asettumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan kielenkäytön näkökulmasta. Käytän aineistona *Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa* -hankkeen (<https://blogs.helsinki.fi/100suomalaista/>) haastatteluja. Valitsemani haastateltavat ovat muuttaneet Suomeen aikuisena tai teini-ikäisenä ja ovat oppineet suomen toisena kielenä.

Tutkimukseni sai alkuunsa Joensuun XLVI Kielitieteen päiville tehdystä esityksestäni, joka valmistui Sosiolingvistiikan projektikurssin ansiosta. Kurssin johtajina ovat toimineet suomen kielen yliopistonlehtori ja dosentti Hanna Lappalainen sekä dosentti emerita Pirkko Nuolijärvi. Päätin jatkaa tutkimusta myös Kielitieteen päivien jälkeen, sillä *Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa* -hankkeen haastattelut osoittautuivat rikkaaksi aineistoksi, jonka kattava kysymysrunko ja monipuolinen haastateltavaryhmä mahdollistavat laajempia tutkimuksia kiinnostavista aiheista. Tutkimukseni aihe on ajankohtainen ja itselleni hyvinkin läheinen, sillä haastateltavien kokemukset ja kertomukset peilaavat usein omia kokemuksiani suomea toisena kielenä puhujana. Koen, että suomen kielen puhujaryhmään kuulumisen ja sosiaalistumisen kysymys on jokaisen maahanmuuttajataustaisen kielenoppijan tai suomea toisena kielenä oppineen henkilön kiinnostuksen kohteena. Pitkäaikainen Suomessa asuminen vaikuttaa kielen käyttäjäksi sosiaalistumiseen ja Suomessa pitkään asuneiden ihmisten kokemuksiin. Näin ollen nämä aiheet ovat hyvinkin mielenkiintoisia kaikille, jotka ovat vielä tämän matkan alkuvaiheessa, mutta myös heille, jotka toimivat opettajana, tutkijana tai kotouttamisen alalla.

Maahanmuuttajien kielenkäyttöä, oppimismahdollisuuksia, sopeutumista ja sosiaalistumista on tutkittu monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi työllistymisen tai YKI-testien pohjalta (esim. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006; Martikainen, Saukkonen & Säävälä (toim.) 2013). Myös suomen kielen oppimista ja käyttöä luokan ulkopuolella (esim. Kotilainen, Kurhila & Kalliokoski 2019) sekä suomen kielen käyttömahdollisuuksia (esim. Kulmala 2011) on tutkittu viime aikoina. Suomen ulkopuolella sosiaalisen identiteetin, sosiaalisten valtasuhteiden vaikutusta kielenoppimiseen on tutkinut esimerkiksi Bonny Norton (2000).

Huomiota on kuitenkin kiinnitetty hieman vähemmän siihen, millainen on kielellisen sopeutumisen ja suomen kielen käyttäjäksi sosiaalistumisen prosessi pitkällä aikavälillä. Yksi aihetta tutkineista on Kalliokoski (esim. 2019). Oma tutkimukseni jatkaa tätä jälkimmäistä linjaa. Tutkimukseni on laadullinen kielielämäkertaan pohjautuva haastattelututkimus. Tämänäyttypiset tutkimukset ovat pitkään olleet hieman marginalisoituja tutkimusaineistoja niiden subjektiivisuuden takia, vaikka se tarjoaa rikasta aineistoa analysoitavaksi (Pavlenko & Lantolf 2000: 156-157). Viime vuosikymmeninä tämänäyttypiset tutkimukset ovat olleet suosituimpia. Toisen kielen oppimisen ja sosiolingvistiikan alalla kielielämäkertatutkimukset ovat tulleet suosituksi noin 1980-luvulla (Pavlenko 2007). Kansainvälisellä tasolla samantyyppistä haastattelututkimusta on tehnyt esimerkiksi Miller (2014), joka tarkastelee maahanmuuttajataustaisten pienyrityksien toimijuutta.

Työssäni käytän avuksi sisällönanalyysia ja diskurssianalyysia. Keskeiset käsitteet ovat *toisen kielen oppiminen*, *kielielämäkerta*, *asentoituminen*, *positiointi* ja *toimijuus*. Lisäksi tutkimuksessani hyödynnän sosiokulttuurista teoriaa, sosiaalispsykologisia tutkimuksia ja kotoutumista tarkastelevia tutkimuksia.

1.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Työssäni tarkastelen, miten haastateltavat kuvaavat omaa suomen kielen käyttöään ja yhteiskunnassa pärjäämistään muuton jälkeen ja myöhemmin. Pyrin löytämään vastauksen kolmeen kysymykseen:

- ▶ **Miten yhteiskunnassa pärjääminen suomen kielellä on muuttunut elämän aikana?**
- ▶ **Milloin muutos tapahtuu ja miten se vaikuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittymisen ja kuulumisen tunteeseen?**
- ▶ **Mitkä ovat keskeiset suomen kielen sosiaalistumisen vaikuttavat tekijät?**

1.2 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Johdantoluvun jälkeen esittelen tutkimusaineistoni tarkemmin sekä tutkimuksessani käytetyt metodit toisessa luvussa. Kolmannessa luvussa kerron lyhyesti aiheesta tehdyistä aiemmista tutkimuksista ja tutkimukseni kannalta keskeisistä käsitteistä, kuten toisen kielen oppimisen tutkimukset, toimijuus, positiointi ja asennoituminen. Neljäs luku on tutkimukseni varsinainen analyysi, jossa keskityn haastateltavien kielielämäkertojen analyysiin ja niiden vertailuun. Analyysin selkeyttämistä varten analyysiluku on jäsennelty haastatteluaineistossa esiin tulleiden aiheiden mukaan. Analyysissä tarkastelen haastattelussa esiin nousevia toistuvia aiheita ja kokemuksia, haastateltavien käyttämiä ilmaisuja ja kieliopillisia rakenteita. Analysoin myös laajemmin haastateltavien kuvaamia sopeutumisen prosessia. Viidennessä luvussa esittelen johtopäätökseni, yhteenvedon ja jatkopohdintoja. Tutkielmaan on liitetty myös haastattelussa käytetty haastattelurunko ja muut liitteet.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkimukseni aineistoon kuuluu seitsemän haastattelua *Sataa suomalaista kielellistä elämäkertaa* -hankkeen ainesitosta (<https://blogs.helsinki.fi/100suomalaista/>). Kyseinen hanke on satavuotiaan Suomen kunniaksi toteutettu projekti, jossa kerättiin haastatteluja eri ikäisiltä suomalaisilta ympäri Suomea. Haastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, kaikilta haastateltavilta kysytään valmiin haastattelurungon kysymyksistä niitä, jotka ovat haastateltaville relevantteja (ks. Liite 1), vaikka niiden järjestys ja muotoilu voi vaihdella haastateltavasta ja haastattelijasta riippuen. Joistain haastatteluista tietyt kysymykset puuttuvat joko aikarajoitteisista syistä tai sen takia, että vastaus kysymyksiin on jo aiempien kysymyksiä aikana tullut esille. Haastattelun fokuksessa on haastateltavan kielellinen elämäkerta: haastateltavan kielellinen tausta, kielirepertuaari, eri kielimuotoihin suhtautuminen ja eri kielten oppimisen kaari. Haastatteluissa keskityn erityisesti tutkimuksestani kannalta merkitsevimpiin kysymyksiin (ks. Liite 2). Haastattelujen kesto vaihtelee, mutta ne ovat keskimäärin noin tunnin pituisia.

Aineistoon kuuluu video- ja äänitallenteita sekä litteroitu teksti, joka helpotti tutkimukseni etenemistä huomattavasti. Video ja äänitallenteet sekä litteraatiot oli tehty *Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa* -hankkeen työryhmään voimin, jossa en itse ollut mukana. Sain valmiin aineiston ja tarvittavat luvat aineistokeruun päädyttyä. Tästä syystä en voinut vaikuttaa haastattelukysymyksiin.

Hankkeen aineistoon kuuluu yli sataa haastattelua, josta valitsin tutkittavaksi seitsemän haastattelua. Haastateltavien valinnassa pidin tärkeänä seuraavia kriteerejä:

- ▶ *Sujuva suomen kielen taito.* Haastattelurungon kysymykset ovat haastavia haastateltaville, joilla on heikompi kielitaito, ja tästä syystä näissä haastatteluissa osa tutkimukseni kannalta tärkeistä kysymyksistä jäävät vastaamatta. Valitsin haastateltavia, joilla ei ollut tämäntyyppisiä esteitä.
- ▶ *Suomessa vietetyn ajan pituus.* Olen valinnut aineistooni Suomessa kauemmin asuneiden haastatteluja, sillä kielenkäyttötilanteiden tarkastamisen lisäksi halusin katsoa, miten pitkäaikainen Suomessa asuminen vaikutti haastateltavien kokemuksiin ja oman kielentaidon kuvailuun, ja miten nämä kokemukset ovat muuttunut ihmisen elämän aikana. Valitsemani haastateltavat ovat asuneet Suomessa 16–40 vuotta.

- *Ikä muuttohetkellä.* Aineistoni haastateltavat ovat muuttaneet Suomeen aikuisena tai nuorena. Tämä on tutkimukseni kannalta olennaista, sillä tutkin ensisijaisesti suomea toisena kielenä oppineiden sopeutumista.

Haastateltavien taustatiedot löytyvät taulukosta 1. Haastateltavat esiintyvät oikealla nimellä, koska he ovat antaneet luvan etunimensä käyttööntieteellisissä yhteyksissä.

Taulukko 1

| Etunimi | Syntymä- vuosi | Osatut kielet | Entinen asuinpaikka | Nykyinen asuinpaikka | Muutto suomeen |
|--------------------|---------------------------|--|--------------------------------|---------------------------------|----------------------------|
| Yohana | 1991 | arabia, tigrinja, englanti, suomi, espanja, amhara | Sudan | Jyväskylä, Kesku-Suomi | 2003 (12-vuotiaana) |
| Elena | 1962 | venäjä (suomi, englanti, espanja, ranska) | Venäjä | Tampere, Pirkanmaa | 1998 (36-vuotiaana) |
| Hans- Christian | 1950 | saksa (englanti, ruotsi, italia, venäjä) | Saksa | Espoo, Uusimaa | 70-luvulla 24-vuotiaana |
| Hikmet | 1970 | turkki (suomi, englanti) | Turkki | Kankanpää, Satakunta | 2002 (32-vuotiaana) |
| Ebenezer | 1959 | iyoruba, (suomi, englanti, ranska) | Nigeria | Joensuu, Pohjois-Karjala | 1999 (40-vuotiaana) |
| Svetlana | 1968 | venäjä (suomi) | Venäjä | Kitee, Pohjois-Karjala | 2002 (34-vuotiaana) |
| Leevi | 1980 | Suomi, kiina, (englanti, ruotsi, saksa, venäjä) | Kiina | Lempäälä, Pirkanmaa | 1992 (12- vuotiaana) |

Aineistoni haastateltavien joukossa on eri ikäluokkien edistäjiä (28-69 vuotiaita). Muuttamisen syy on usein suomalainen puoliso tai puolison/perheen muutto Suomeen. Haastateltavista löytyy myös turvapaikanhakijana Suomeen tullut haastateltava. Aineistossani on kaksi alaikäisenä Suomeen muuttanutta haastateltavaa, jotka ovat olleet osana suomalaista koulusysteemiä, ja lukion jälkeen käyvät yliopistoa Suomessa (Leevi suomeksi, Yohana englanniksi). Puolison perässä on muuttaneet Elena, Hikmet, Svetlana, Hans-Christina.

Ebenezer muutti Suomeen opiskelemaan. Hikmet ja Svetlana eivät ikinä käyneet suomen kielikurssilla. Hans-Christian on käynyt kursseja Helsingin yliopistossa.

On syytä mainita, että haastateltavien vastaukset ja niiden pituus vaihtelee huomattavasti. Jotkut haastateltavista vastaavat melko lyhyesti ja keskittyvät ainoastaan kysytyyn kysymykseen, toiset vastaavat pitkiä tarinoita kertomalla ja välillä jopa poikkeavat ihan eri aihepiireihin.

Haluaisin kiinnittää huomiota myös siihen, miten haastattelukysymykset ja haastattelijat ohjaavat haastattelua. *Sata suomalaista kielellistä elämäkerta* -hankkeen laajuudesta johtuen haastattelihoita on ollut useita, ja heidän haastattelutyylinsä vaihtelevat paljon. Vaikka he kaikki pyrkivät kysymään samoja kysymyksiä, jotkut muotoilevat kysymykset melko vapaasti kun taas toiset pysyvät tiukkaasti haastattelurungon kysymyksissä. Haastattelussa haastattelijat ja haastateltava rakentavat yhdessä merkitykset ja narratiivin (Miller 2014; Pavlenko 2007). Haastattelijan kysymykset ja reaktiot, sekä leksikaaliset valinnat johdattavat myös vastausta, joten haastateltavan esitys ja narratiivi on aina monipuolinen ja monen osapuolen rakentama konstruktio, johon vaikuttaa myös haastattelun aika ja sosiaalinen konteksti, sosiaaliset normit ja ideologiat, joiden valossa vastauksia muotoillaan (Miller 2014: 44, 52). Tästä hyvä esimerkki on aineistoni haastattelukysymys ”*Oletko kokenut joskus epävarmuutta puhetapasi/kirjoitustapasi vuoksi?*”, joka johdattaa haastateltavat puhumaan epävarmuudesta ja epävarmuushetkistä. Myös kysymys siitä, kuinka ”kankkaanpääläiseksi” tai ”antalyalaiseksi” haastateltava tuntee itsensä, vaikuttaa siihen, kuinka haastateltavat puhuvat omasta identiteeteistä.

Olen lähestynyt haastatteluaineistoa ensin luokittelemalla sen ja nostamalla esille keskeiset teemat ja kokemukset. Luokittelu perustuu aineistoon ja siitä johtuviin omiin havaintoihin eikä jo olemassa oleviin kategorioihin, mutta aineiston luonteesta johtuen kyseiset teemat ovat usein limittäisiä haastattelurungossa olevien kysymyksien kanssa (ks. Liite 2). Tämä luokittelu on tutkimukseni alustava analyttinen vaihe, jonka funktioon luoda pohjan varsinaiselle analyysille.

Pavlenko (2007) huomauttaa temaattisen- ja sisällönanalyysin problematiikkaa kielielämäkerroissa. Suurin osa kielielämäkertaan keskittyvistä tutkimuksista fokusoi haastateltavan todellisuuden analyysiin käyttäen sisällönanalyysin keinoja. Tällöin usein

tärkeät seikat jää huomioimatta, kuten kielielämäkerroissa käytetty kieli ja kielivalinnat, tai kertomatta jääneet asiat. On mahdollista myös nojata liikaakin toistuvien ilmiöihin ja jättää käsittelemättä ei toistuvia tapauksia. (Pavlenko 2007:166-167). Juuri tästä syystä laadullisen sisällönanalyysin lisäksi tutkimuksessani keskityn myös siihen, millaisin kielellisin keinoin haastateltavat ilmaisevat itsensä, puhuvat omasta kielitaidostaan ja suomen kielen käyttäjäksi sosiaalistumisestaan. Tähän käytän avuksi diskurssianalyysin keinoja sekä toimijuuden, asenteen ja positioinnin käsitteitä.

3 AIEMPAA TUTKIMUSTA JA KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

3.1 MAAHANMUUTTO JA TOISEN KIELEN OPPIMINEN

Maahanmuutto Suomeen lisääntyi 1980-luvulla (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013: 163). Siihen asti Suomi oli enemmän maastamuuttomaa (Suomen Väestöliitto). Vuosina 1990-2010 maahanmuuttajien määrä Suomessa on kymmenkertaistunut (Tilastokeskus).

Maahanmuuton kasvun yhteydessä myös toisen kielen oppimisen ja käytön tutkimus on yleistynyt 1980-luvun jälkeen. Sosiolingvistinen, sosiokulttuurinen ja keskusteluanalyttinen lähestymistapa on yleistynyt nopeasti, ja vuorovaikutuksen tärkeys ja kielenoppimisen kokonaisvaltainen tarkastelu on noussut tärkeäksi (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013: 164). Myös monikielisyys, identiteetti ja kielielämäkerralliset tutkimukset ovat olleet sekä suomessa että kansainvälisessä tutkimusmaailmassa yleisiä (esim. Lehtonen 2015, 2019; Kalliokoski 2019; Mononen & Straszer 2017; Pavlenko 2007; Miller 2014; Norton 2013, jne.). Maahanmuuttajien kotoutumista on tarkasteltu myös sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa maahanmuuttajien elämätarinoiden kautta sekä akkulturaation käsitteen avulla (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006: 16-17).

Maahanmuutto hyvin usein tuo mukanaan myös kieleen sosiaalistumisen. Sosiaalistuminen kieleen tarkoittaa prosessia, jonka kautta henkilö kehittää kielitaitonsa uudessa kielessä, pyrkii yhteisön jäseneksi ja kehittää kyvyn osallistua kieliyhteisön toimintaan (Duff 2011: 564). Monelle tämä on monimutkainen ja odottamattoman pitkä prosessi, johon vaikuttaa ajan tai verkoston puute, ja jota joskus vaikeuttavat kilpailevat sosiaaliset roolit ja identiteetit (mas. 580). Suomea toisena kielenä puhujan kielelliseen arkeen vaikuttavat vahvasti myös kieliyhteisön asenteet, käyttäytyminen ja valinnat yhteisessä vuorovaikutuksessa (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013:164). Myös kielenoppijan sosiaalisella verkostolla voi olla vaikuttava rooli oppimisessa; kontaktit enemmistökielen puhujiin on pidetty hyödyllisenä ellei välttämättömänä (mas. 181-182). Säävälä (2013) puhuu maahanmuutosta perheilmiöinä; pohtiessaan avioliittomuuttoja hän viittaa esimerkiksi Anni Jääskeläisen (2003) tutkimukseen, jossa Jääskeläinen on vertaillut suomalaistaustaisten kanssa avioliitossa olevia venäläistaustaisia naisia venäläistaustaisten miesten kanssa avioliitossa oleviin. Suomalaistaustaisten kanssa avioliitossa olevilla naisilla on hänen mukaansa etua

integroitumisessa, ja kielen oppiminen ja työllistyminen on nopeampi ja helpompi (mas. 110). Näin ollen avioiitto suomalaisen kanssa on *“voimavara kieliopinnoissa ja verkostojen luomisessa suomalaisessa yhteiskunnassa”*(mas. 110). Kaksikulttuurinen liitto ei kuitenkaan välttämättä tarkoittaa vaivatonta integroitumista. (Säävälä 2013: 110)

On pohdittu laajasti kuinka kauan riittävän kielitaidon omaksuminen kestää, ja mikä riittävä kielitaito ylipäättään on. Esimerkiksi Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti (2006) tutkivat pääkaupunkiseudun maahanmuuttajien kotoutumista, ja he arvioivat tutkimuksen perusteella, että melko hyvä suomen kielen taidon saavuttaminen kestää keskimäärin yli kymmenen vuotta. Säävälä (2013) muotoilee asian seuraavasti:

Kielitaidon kehittyminen on toki yksilöllinen prosessi: siinä missä yhdellä B2 tason saavuttaminen vie muutaman vuoden, toinen ei saavuta sitä koko maassaoloaikamaan. Kymmenen vuoden rajapyykki kuitenkin osoittaa, että vaikka kielikoulutus on tärkeä tuki kielenoppimisessa, tukitoimillakaan ei voida rajattomasti nopeuttaa kielitaidon kehittymistä. (Säävälä 2013: 180-181)

On myös havaittu, että yksilöllisten erojen lisäksi eri etnisten ryhmien jäsenille on eri valmiudet ja tendenssit suomen kielen oppimiselle (esim. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006). Kvalitatiivista tutkimusta aiheesta on tehnyt esimerkiksi Tarnanen, Rynkänen & Pöyhönen (2015). He tutkivat, miten kielen käyttö ja kielenoppiminen vaikuttavat identiteettiin ja integroitumiseen kahden maahanmuuttajanaisen kertomuksissa. Tutkimus osoittaa, että kielenoppiminen on yksilöllistä ja se on *„kytköksissä koulujärjestelmiin ja työmarkkinoihin sekä sosiaaliseen elämään”* (mas. 67).

Myös kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi vaihdella etnisen taustan, kielitaustan tai syntymaan mukaan. Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) ovat tutkineet viiden kieliryhmän kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan pääkaupunkiseudulla. Kvantitatiiviseen tutkimukseen on osallistunut 1527 henkilöä. Tulosten mukaan esimerkiksi venäjänkieliset ja vironkieliset kokevat itsensä vähiten suomalaisiksi, ja suurimmalla osalla arabiankielillä ja somalinkielisistä ei ole suomenkielisiä ystäviä tai tuttavuuksia. Tulokset osoittavat, että vaikka *”kieliryhmien välillä on eroja, mutta niin on myös niiden sisällä”*, ja *”kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaiseksi itsensä kokeminen eivät ole sama asia”*. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019.)

3.2 TOIMIJUUS, POSITIOINTI JA ASENNOITUMINEN

3.2.1 Toimijuus

Sosiokulttuurinen oppimisteoria perustuu ajatukseen, että kieltä opitaan käyttämällä sitä sosiaalisessa ympäristössä. *Toimijuus* (engl. *agency*) on viime vuosikymmeninä noussut sosiokulttuurisessa tutkimuksessa tärkeäksi käsitteeksi (Miller 2014: 4). Se on ollut keskeinen käsite myös lingvistisessä antropologiassa, jossa kieltä nähdään sosiaalisena toimintana, ja merkitykset rakennetaan yhdessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (esim. Ahearn 2001). Toimijuus ei ole monoliittinen käsite, ja tästä syystä tarkkaa ja universaalialia määritelmä toimijuuden käsitteelle on vaikea ellei mahdotonta löytää. Yksi tapa määritellä toimijuutta on Ahearnin tarjoama (2001), jonka mukaan toimijuus on sosiokulttuurisesti välittynyt kyky toimia (mas. 112). Hän jättää määritelmän tarkoituksella avoimeksi. Ahearn kuitenkin varoittaa, että tutkijoiden pitää omassa työssään määritellä toimijuuden tarkemmin, ja spesifioida miten tätä käsitettä lähestytään: onko toimijuus yksilöllinen vai kollektiivista, tietoista vai tiedostamatonta, onko se yksilön pysyvä ominaisuus vai onko se sidoksissa sosiaaliseen vuorovaikutustilanteen ja kontekstiin (Ahearn 2001: 130).

Myöhemmin myös Duranti (2004) tarjoaa tarkemman määritelmän toimijuuden käsitteelle. Hän päätyy määrittelemään sen seuraavasti:

Agency is here understood as the property of those entities (i) that have some degree of control over their own behavior, (ii) whose actions in the world affect other entities' (and sometimes their own), and (iii) whose actions are the object of evaluation (e.g. in terms of their responsibility for a given outcome). (Duranti 2014: 453)

Tutkimukseni kannalta tärkeä tutkimus on Millerin (2014) teos *The Language of Adult Immigrants: Agency in the Making*. Tässä tutkimuksessa keskeinen käsite on *toimijuus*. Miller lähestyy toimijuuden käsitettä performatiivisuuden teorian näkökulmasta; hän väittää että toimijuus on luonteeltaan sosiaalinen ja se rakentuu performatiivisesti diskursiivisten käytänteiden avulla (Miller 2014: 139). Hän lisäksi korostaa kieli-ideologioiden roolia sekä historiallisen ja sosiaalisen kontekstin roolia toimijuuden rakentumisessa:

I argue that their [the interviewees] perceptions of Self as agentive or inagentive develop in relation to the constraints and affordances that are integrated into ideologies of language and ideologies of agency. A socially mediated perspective thus regards the development of an individual's sense of agency as shaped by social and historical influences, which necessarily include economic constraints, political policies and the differential power and position-taking that comprise such realities. (Miller 2014: 22)

Miller tutkii 18 maahanmuuttajataustaisen pienyrityksen toimijuutta haastattelujen avulla keskittyen kolmeen aiheeseen: englannin kielen oppiminen, englannin kielen käyttö työpaikalla sekä muiden kielten käyttö työpaikalla. Hän tarkastelee näiden aiheiden yhteydessä subjekti-predikaatti rakenteita, modaalisia kielirakenteita, referoinnin käyttöä ja arvioitavia asenteita. Miller keskittyy erityisesti toimijuuteen ja siihen, miten haastateltavat itse rakentavat omia käsityksiä ja teorioita omista toimijuudestaan. Tutkimuksensa osoittaa, että haastateltavat positioivat itsensä aktiiviseksi toimijaksi useammin kuin passiiviseksi, ja näin konstruoivat itsensä vastuullisiksi yksilöiksi koettujen oppimisvelvollisuuksien valossa. Miller osoittaa myös, millaisin kielen keinoin haastateltavat ilmaisevat toimijuuttaan tai sen puuttumista. (Miller 2014: 136.)

Tutkimuksessani lähestyn toimijuutta Millerin esittämästä näkökulmasta: toimijuus on performatiivinen, muuttuva ja sosiaalinen, vuorovaikutuksessa neuvoteltu kyky toimia merkityksellisellä tavalla. Käyttämäni toimijuuden käsite liittyy olennaisesti asennoitumiseen ja positiointiteoriaan, joita käsittelem seuraavissa alaluvuissa.

3.2.2 *Positiointi*

Positiointi tai *asemointi* on alunperin psykologian käsite, joka on myöhemmin sovellettu myös narratologiassa ja diskurssianalyysissä (Deppermann 2013). Se on esitetty laajemmin ensimmäisenä Davies & Harré (1990) teoksessa, joka käsittelee sosiaalisen asemoinnin teoriaa (*social positioning theory*, ks. Lehtonen 2015). Sen mukaan yksilö esittäytyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jatkuvasti muuttuvana persoonana, ja yksilön tuntemat diskurssiiviset käytännöt ja olemassa olevat sosiaaliset kategorisoinnit ohjaavat sitä, miten yksilö asemoi itsensä ja muita (Davies & Harré: 1990).

Positioning, as we will use it is the discursive process whereby selves are located in conversations as observably and subjectively coherent participants in jointly produced story lines. There can be interactive positioning in which what one person says positions another. And there can be reflexive positioning in which one positions oneself. However it would be a mistake to assume that, in either case, positioning is necessarily intentional. One lives one's life in terms of one's ongoingly produced self, whoever might be responsible for its production. (Davies & Harré 1990: 48)

Davies ja Harré huomauttavat, että yhden vuorovaikutustilanteen sisällä voi nousta monta jopa vastakohtaista positiota, sillä positioita luodaan ja niistä neuvotellaan jatkuvasti (Davies & Harré 1990).

Asemointiteoriaa on myöhemmin soveltanut ja käyttänyt esimerkiksi Bamberg, Deppermann, ja suomeksi Pöysä (esim. 2010). Bamberg jatkaa Davies & Harrén ajatusta ja esittää, että keskustelutilanteessa ihmiset positioivat itsensä suhteessa muihin, ja näin he "tuottavat" itsensä ja toisiinsa sosiaalisina olentoina (1997: 336). Hänen näkökulmansa positioinnista korostaa itsereflektiota, itsekritiikkiä ja toimijuutta, ja keskittyy erityisesti tarinoihin (Bamberg 2004: 366). Bamberg erottaa kolme asemoinnin tasoa kerronnassa: miten tarinamaailman henkilöt positioivat itsensä suhteessa toisiin henkilöihin tarinamaailman sisällä (esimerkiksi sankari tai antagonist, rikoksen tekijä tai uhri); miten kerrontaan osallistujat positioivat itsenä vuorovaikutuksessa yleisölle; ja miten kertoja positioi itsensä ja rakentaa identiteettiään suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ("Kuka minä olen?") (Bamberg 1997: 337).

Deppermann pohtii (2013) Davies ja Harrén ja Bambergin positiointikäsitteitä, ja toteaa, että positiointi soveltuu erityisesti identiteetin rakentamisen tarkasteluun narratiivissa (mas. 9). Hän kannattaa käytännönläheistä lähestymistä, jossa positiointi on tutkittu oikeiden, aitojen audio- tai videotallenteiden pohjalla (Deppermann 2013: 10). Esimerkiksi haastattelussa positiointi tarjoaa kertojalle täydellisen tilanteen "*muokata kuvausta omasta tai toisten toimijuudesta*" (Pöysä 2010: 136).

Myös Lucius-Hoene ja Deppermann (2000, 2004) tutkivat elämäkerrallisten haastattelujen kautta henkilön kerronnallista identiteettiä positiointi käsitteen avulla, keskittyen erityisesti temporaalisiin ja vuorovaikutuksellisiin seikkoihin. Haastattelussa haastateltavan pitää

rakentaa koherenttia elämäkertaa ja luoda yhteyksiä ja järjestystä joskus hajanaisten tapahtumien välissä. Tämän kielielämäkerran kertomisen aikana myös merkitykset, syy-seuraussuhteet ja identiteetti voivat rakentua uudestaan tai jopa ensimmäistä kertaa. Näin positioita neuvotellaan sekä haastattelussa että haastatteluja edeltävissä metakeskustelussa. (Deppermann 2015.)

Analyysissäni käytän mieluummin *positiointi* sanaa *asemointi* sanan sijaan, sillä se erottaa helpommin *asennoitumisen* ja *asenteen*, joista kerron seuraavassa alaluvussa.

3.2.3 *Asennoituminen*

Asennoituminen ja *asenne* (engl. *Stancetaking* ja *stance*, esim. Kärkkäinen 2010) liittyy siihen, miten vuorovaikutuksen osallistajat luovat ja ilmaisevat suhteitaan muihin osallistujiin ja vuorovaikutuksessa ilmaistuihin väittämiin (Johnstone 2008: 137). Vuorovaikutuksessa valitsemillamme sanoilla on merkitystä, sillä ilmaistaan samalla asenteitamme. Neutraalinen asenne ei ole olemassa, sillä kaikki valintamme nähdään suhteessa muihin mahdollisiin semanttisiin vaihtoehtoihin; esimerkiksi neutraalinen sanavalinta on jo sinänsä jonkinlaisen tietyn asenteen ilmaiseminen (Jaffe 2009).

Samoin kuin *toimijuuden* käsitteen tapauksessa, myös *asennoituminen* on luonteeltaan moniulotteinen ja sen soveltaminen heterogeeninen. Vaikka yhden universaalisen määritelmän ja analyysitavan löytäminen on vaikea (Miller 2014), tutkijat ovat usein yhteisymmärryksessä siitä, että asenne voi olla episteeminen tai affektiivinen (ks. Jaffe 2009, Miller 2014). Asenteen käsitteeseen on yleisesti liittyneet käsitteet kuten *subjektiivisuus*, *evaluointi* ja *vuorovaikutus* (Englebretson 2007:15).

Bu Dois tarjoaa seuraavan määritelmän:

stance is a public act by a social actor, achieved dialogically through overt communicative means, of simultaneously evaluating objects, positioning subjects (self and others), and aligning with other subjects, with respect to any salient dimension of the sociocultural field (Du Bois 2007:163)

DuBois:n määritelmästä näkyvät asennoitumisen keskeiset käsitteet: evaluointi, positiointi ja linjaan asettuminen (*alignment*, ks. Kärkkäinen 2010). Asennoituminen liittyy siis tiiviisti positiointiin. Tämä yhteys näkyy myös Jaffen tarjoamassa määritelmässä, jonka mukaan asennoituminen tarkoittaa yksilön positiointia suhteessa hänen ilmaisunsa muotoon tai sisältöön (Jaffe 2009: 3).

Miller (2014) käyttää asennoitumisen käsitettä omassa tutkimuksessaan. Hän pitää asennoitumista hyvin tärkeänä identiteettien rakentamisessa ja sosiaalisten identiteettien rekonstruktiossa. Miller analysoi (2014, 5. luku) miten haastateltavat tuottavat negatiivisia asenteita suhteessa omaan kykyynsä oppia ja käyttää englantia ja muita kieliä. (Miller 2014.)

Vaikka positiointiteoria ja asennoituminen ovat kehittyneet eri tutkijoiden toimin, niiden käyttötarkoituksessa on samanlaisuuksia ja ne monin osin soveltuvat yhteen. Du Bois pitää positiointia ja evaluointia asennoitumisen olennaisina komponentteina ja käyttää käsitettä laajasti työssään (Du Bois 2007). Omassa työssäni olen hyödyntänyt *asenteen*, *evaluoinnin* ja *position* käsitteitä, ja pidän niiden välistä yhteyttä tärkeänä.

4 SUOMEN KIELEN KÄYTTÄJÄKSI SOSIAALISTUMINEN – ALKUVAIKEUKSISTA SUOMALAISEKSI IDENTIFIOITUMISEEN

Tässä luvussa analysoin haastatteluaineistoa. Keskityn sisällön lisäksi myös niihin kielellisiin keinoihin, joilla haastateltavat kuvaavat omaa kielikäyttöään ja suomen kielellä pärjäämistään. Analyysilukuni koostuu seitsemästä alaluvusta, jotka keskittyvät niihin isompiin aihepiireisiin, jotka haastattelussa nousivat merkittäväksi tutkimuskysymyksen kannalta. Aihepiirien luokittelussa ja analyysin esittämisessä olen pyrkinyt järjestykseen, joka auttaa hahmottamaan haastateltavien kielielämäkerran kaaren ja kielen käytössä tapahtuneen muutoksen. Tästä syystä analyysissa en etene haastateltavien käyttämien kielellisten keinojen mukaan, vaan aiheittain.

Ensimmäisessä alaluvussa (4.1) tarkastelen uuden kieliympäristön haasteita ja haastateltavien kokemuksia uuden kielen vaikeudesta. Toisessa alaluvussa (4.2) tarkastelen, miten haastateltavat puhuvat oppimisen välttämättömyydestä. Kolmas alaluku (4.3) keskittyy haastateltavien kertomuksen käänntökohtaan ja niihin vaikuttajiin, jotka olivat syystä tai toisesta merkitseviä haastateltaville varsinaisen kielenoppimisen käynnistymisessä: lapsen syntyminen, puoliso tai jokin muu merkitsevä hetki. Tässä alaluvussa tarkastelen myös haastateltavien positiointia aktiiviseksi tai passiiviseksi toimijaksi kielioppijaan roolissa sekä muiden ihmisten toiminnan kohteena. Seuraavassa alaluvussa (4.4) keskityn oppijansuomeen, oman puhutavan luonnehtimiseen ja haastateltavien kuvaamiin tilanteisiin, jossa virheet tai kiusalliset tilanteet ovat nousseet puheeksi. Viides alaluku (4.5) keskittyy haastateltavien kielitaidossa koetun muutoksen kuvailuun, oppimisprosessin keston ja siihen, miten sujuvuuden kynnyks on kuvailtu. Kuudes alaluku (4.6) käsittelee haastateltavien positiointia suhteessa ulkomaalaisuuteen, suomalaisuuteen ja kielioppijaidentiteettiin. Yhteiskuntaan kuulumisen ja kiinnittyminen nousee tässä luvussa keskeiseksi aiheeksi. Viimeinen alaluku (4.7) pohtii sitä, miten haastateltavat kuvailevat suomalaisten antamia palautteita ja miten oman kielitaidon evaluointi nousee esille näissä hetkissä.

4.1 UUDEN KIELEN OPPIMISEN HAASTEET

Tässä alaluvussa tarkastelen, miten muuton kuvailun yhteydessä haastatteluissa nousevat esille kielen oppimisen haasteet ja vaikeus. Aineistoni haastateltavat muuttivat Suomeen joko suomalaisen puolison tai koko perheen muuttamisen takia, eikä monella ollut aiempaa suomen kielen osaamista. Melkein poikkeuksetta haastateltavat kuvaavat uutta kieliympäristöä ja suomen kielen käyttöä alussa vaikeana, joissakin tapauksessa jopa ylittämättömänä esteenä. Uusi kieli koettiin vaikeaksi, tuntemattomaksi ja erilaiseksi.

Svetlana antaa jopa ajallisen kehyksen vaikealle periodille:

(1) Svetlana:

Haastateltava: kyllä mie sanon rehellisesti a-, **alussa oli kauheeta ja ensimmäinen, kaks vuotta oli tosi vaikee.**

Haastattelija: mikä teki siitä vaikean.

Haastateltava: **kielitaito**, se on suuri syy, jaa **kulttuurit** ja, **ihmisen mentaliteetti**, se on, niin, erilaisia kun, kotimaassa.

Svetlanan mukaan ”*alussa oli kauheeta*” ja ”*tosi vaikee*” (1), ja haastattelijan jatkokysymyksen jälkeen hän spesifioi, mikä teki alkukokemuksista vaikean (ks. lihavoidut kohdat). Myös Elena toistaa tämän ajatuksen kielitadon puutteen aiheuttamista vaikeuksista (”*silloin kun tulin ja en puhunut mitään, mitään suomea se oli todella vaikea*”).

Inkerisuomalaistaustainen Svetlana, jolla oman kertomuksen mukaan suomen kieli ei ollut täysin tuntematon kieli, kuvailee uutta kieliympäristöä todella vaikeaksi:

(2) Svetlana:

minulle suomen kieli ei oo ihan, tuntematon kieli. se kun, öö, minun, kotona, se o-, isovahemmat puhu keskelle suomee. jaa, tota, kyllä se, no totta kai se on varmasti vähän toinen suomen kieli kun ne on inkerisuomalaisia ja niillä on, vähän toinen, suomen kieli se on iha. **muttah, alussa mie, mi-, mie sanon rehesti, mie en, ymmärrä meleko en mittään. semmosia ihan perus, perus, perus sanoja.**

Muuton jälkeen koettu vaikeus ja uuden kieliympäristön shokki näkyy siinä, miten Svetlana puhuu tästä tilanteesta: ”*mie sanon rehesti* [rehellisesti]”. Hänen käyttämänsä kuvailu ”*semmosia ihan perus, perus, perus sanoja*” ja ”*mutta*” viittaa siihen, että hän on kenties odottanut, että hän ymmärtäisi ainakin perussanastoa perheensä kielitaustan takia.

Jotkut haastateltavat myös arvioivat negatiivisesti omaa kykyään oppia kieltä. Tämä näkyy eniten translatiivilauseissa, jossa on *minä* subjekti (ks. esim. 2, 3). Nämä negatiiviset asenteet ilmenevät varsinkin silloin, kun haastateltavat puhuvat alkuvaikeuksista ja kuvailevat uutta kieliympäristöä ja kykyään oppia kieltä, mutta niitä esiintyy myös muualla aineistossa. Esimerkiksi Hikmet kertoo muuton jälkeisistä vaikeuksista seuraavasti:

(3) Hikmet:

ensimäine kerta kun tultin Suomen että mun vaimo puhunu, pujlemessa tai joku kaverin kanssa, **musta tuntu en koska oppin tätä kieli, tä on niin vai-**
(epämääräistä ääntelyä))

Hikmetin ilmaisema negatiivinen asenne näkyy siinä, miten hän kuvailee alussa kokenutta tunnettaan kielen oppimisen mahdottomuudesta (”*en koska oppin tätä kieli*”). Vaikka nauhoitettu ääni oli hieman epämääräistä tässä kohtaa, voimme olettaa, että syynä oli se, että Hikmet koki suomen kielen vaikeaksi: ”*tä on niin vai-* [vaikea]” (3).

Haastatteluaineistossani näkyy aika laaja yhtenäisyys haastateltavien negatiivisessa asennoitumisessa ja omien oppimiskykyjen negatiivisessa evaluoinnissa. Samanlaisia tuloksia esiintyy myös Millerin (2014) tutkimuksessa. Hän analysoi haastateltavien negatiiviset (12), positiiviset (1) ja sekä negatiiviset että positiiviset (0) asenteet oppimisen kyvyn suhteen alkuvaiheessa, ja vertailee niitä tuloksia myöhemmän oppimisvaiheen asenteisiin (negatiivinen JA positiivinen 14; vain negatiivinen 2; vain positiivinen 1) (Miller 2014:77).

Omassa aineistossani ainoastaan Hans-Christianin ilmaisee positiivista asennetta suomen kielen oppimisen ja oman oppimiskyvyn suhteen jo muuton yhteydessä sekä Suomessa asumisen alkuvaiheessa. Hänen mukaansa suomen kieli ei osoittautunut alussa esteeksi, ja nimenomaan tämä mahdollisti Suomeen muuttamisen. Hans-Christianille Suomeen muuttaminen oli ”huikeeta”, ja muutto sekä kielen oppimisen kokemus oli varsin positiivista.

(4) Hans-Christian:

mä huomasin et jotenkin kielet käyvät mulla niin että, suomi on mahtollinen oppia

Tästä (4) huolimattakin hän myöntää, että suomen kielessä on ollut omia haasteita ja vaikeuksia, mutta hän ei ole kokenut oppimista kielteiseksi asiaksi. Hän kuvailee suomen kielen vaikeuden predikatiivilauseiden ja eksistentiaalilaiseen avulla, eli ilman kokijaa (ks. kursivoidut kohdat), ja lisää sanan *aina*, mikä tuo vähän etäisyyttä ja yleisyyttä hänen kuvailuunsa:

(5) Hans-Christian:

suomi on *aina tietyllä tavalla vaikea* mutta, mutta, myöskin, *tavattoman mielenkiintoinen, tavattoman ilmaisukykyinen kieli*, että, että, niinku mä sanoin jo että kaikki, pysty ymmärtämään sitä, niin, ee, se, se, *se on aivan huikea kieli* ja, ja, *siinä on, hirveästi vaikeuksia*, ja, eev, *helppoa ei ollut, mikään oikeastaan suomen kielessä.*

Esimerkissä (5) Hans-Christian perustelee myönteistä suhtautumistaan kuvaamalla suomen kieltä mielenkiintoiseksi ja ilmaisukykyiseksi kieleksi (ks. lihavoidut kohdat).

4.2 OPPIMISEN VÄLTÄMÄTTÖMYYS: ”PAKKO OPPIA ”

Alussa koetuista vaikeuksista huolimatta aineistoni haastateltavat ilmaisevat ajatuksen kielen oppimisen välttämättömyydestä. Tässä alaluvussa käsittelen, miten haastateltavat kuvailevat tätä välttämättömyyttä, ja keskityn erityisesti haastateltavien käyttämiin nesessiivirakenteisiin tarkastellessani heidän toimijuuttaan.

Kielitaito on laajasti pidetty keinona päästä työelämään ja työssä etenemisessä (esim. Tarnanen, Rynkänen, Pöyhönen 2015), ja myös omassa aineistossani vahvistuu ajatus, että kielitaito merkitsee pääsyä yhteiskuntaan, kulttuuriin ja työelämään, se on ”käyntikortti” (6), joka on välttämätön yhteiskuntaan sosiaalistumiseen. Ajatus kielen oppimisen välttämättömyydestä korostuu aineistoni monessa haastattelussa; seuraavissa esimerkeissä näkyy, miten Eleva ja Leevi kuvailevat kielen ja kulttuurin yhteyttä:

(6) Elena:

Silloin kun tulin ja en puhunut mitään, mitään suomea se oli **todella vaikea**. Alku oli todella todella todella vaikea koska kieli määritteli sitten- mä- kieli määritteli sitten, **kieli se on meidän käyntikortti**. Eli jos sinulla ei o käyntikortti sitten se on hankala.

(7) Leevi:

Elämä suomessa **helpompi** jos kunnolla opiskelee suomea: että ku opiskelee kieltä ni se on sen kulttuurin ope- opettelu, että ei voi päästä siihen kulttuuriin sisää ilman kieltä. ja kun opettelee kieltä hyvin ni samalla niinku automaattisesti se kulttuuri tulee siinä. [...] Suomen kieli on niinku **välttämätön paha**. Hienoa että osaa sen.

Kielitaidottoman ”todella vaikea” elämä (6) ja kieltä osaavan ”helpompi” elämä (7) esettävät vastakkain haastatteluissa, ja tarjoavat kaksi ääripäätä. Vaikka monesti haastateltavat ilmaisevat näitä mielipiteitä ikään kuin omana, niissä heijastuu myös kieliyhteisön ja työyhteisön laajemmat odotukset ja ideologiat maahanmuuttajien kielitaidosta. Yohana kommentoi suomalaisten odotuksia maahanmuuttajien kielitaitoa kohtaan ihan eksplisiittisesti:

(8) Yohana:

suomalaisten aivoissa sinänsä et, et totaa, jos sää tuut tänne Suomeen, ni sun on, nsun on pakko opetella kieltä. että ei oo semmonen niinku sinänsä **joustavuus** että okei niinku kyl täällä Suomessa pärjäis tyylii enkun kielellä tai, ruotsin kielellä esim niinku kyllä pärjäis niiku, tietyis kaupungeissa ja, ja sinänsä mutta tota, et jotenki se, **ajatusmaailma on sit siellä** että, suomen kieltä on osattava ja, **tää on pakko osata** ja, että ha- jos haluais pärjätä täällä,täällä Suomessa ni jotenki se, se on jotenki niin semmone, **juurtunu niinku suomalaisiin** ja, heidän niinku, **ajattelutapaan**

Yohana (8) näyttää olevan tietoinen välttämättömyyden kokemuksen taustalla olevista kieli-ideologioista; hän puhuu suomalaisten ajatusmaailmasta, ajattelutavasta, joustavuuden puutteesta, joka on ”*juurtunu niinku suomalaisiin*”; myös lause ”*jos sää tuut tänne Suomeen, ni sun on, nsun on pakko opetella kieltä*” voi tulkita jopa suomalaisten äänen referoinniksi (ks

lihavoidut kohdat, 8). Tästä huolimatta muualla Yohanan haastattelussa käy ilmi, että hän hyväksyy kielenoppijan roolin ja pyrkii omalla kielitaidollaan täyttämään yhteisön odotukset, varsinkin koulumaailmassa (ks. myös esimerkki 12). Hän mainitsee haastattelussa tämän ihan eksplisiittisesti:

(9) Yohana

siinä oli niinku tosi paljon semmosia juttuja mitä, totaa on, pitäny sit vaan niinku tavallaa **hyväksyä** että **näin se on ja, tehään** ja, tässä sit se niinku meidän elämä on. tänne tultu sit jäämään et, et et, joo. piti, vähän niinku sit opetella kieltä ja, kulttuuria

Aineiston haastateltavat kuvaavat usein kielen oppimisen tietoisena päätöksensä; uuteen maahan muuttaminen tarkoittaa, että ainoa mahdollinen vaihtoehto on oppia kieltä, ja tätä varten on tehtävä toimenpiteitä. Tätä kuvataan usein nesessiivirakenteen avulla:

(10) Hikmet:

[...] ajattelin että tota nyt, että, lapsi synty, maasta maan tavalla, jos haluan, tästä paikasta saan työpaikan, tämmöstä **mun pakko oppi, ei mmitä muuta vaihtoehtoja**

(11) Ebenezer:

mutta sen jälkeen **mä päätän** nii noh, **maailma ei lopu nii pitää mennä eteenpäin** niin, sitten mene kielikurssi ja aloitan ja itse niinku mene ympäri ja, öö päiväkotia tai kirkko tai, eläkeläisel juttelee, yrittää nii. ja koko ajan nii sitte [kielen oppimisesta]

(12) Yohana:

[...] kaikki oli uutta, **kaikkia piti opetella ja kaikkia piti ymmärtää ja kaikkia piti sisäistää** ja, oli se, todella todella vaikeeta, mut sitte sit, **ei ollu muuta vaihtoehtoo.** [...] jotenki ku sit, itselle oli niin tärkeä että, menesty sit koulumaailmassa ni kyl sen, **oli sitte vaan tehtävä**

Nesessiivi-ilmaisujen käyttöä samantyyppisissä kontekstissa on käsitelty esimerkiksi Kalliokoski (2019). Hän tarkastelee yhden maahanmuuttajataistaisen julkishallinnossa työskentelevän ammattilaisen haastattelua, jossa haastateltava puhuu omasta suomen kielen oppimisestaan ja siitä, miten hän on kasvanut suomen kielen käyttäjäksi. Kalliokoski analysoi

miten ja millaisin kielellisin keinoin haastateltava rakentaa kuvaa itsestään ja asemoi itsensä suomen kielen käyttäjäksi (mas. 231). Haastateltavansa käyttää nesessiivi-ilmausta ”oli pakko”kuvatessaan tilannetta, jossa suomen kielen käyttö on ”*viestinnän sujumisen takia ainoa mahdollisuus*” (mas. 235). Myös Miller (2014) käsittelee kirjassaan modaali-ilmausten (*got to, have to learn* [English], s. 48) käyttöä silloin, kun haastateltavat kertovat omastaan kielenoppimisestaan, ja näin he positioivat itsensä velvolliseksi toimimaan tietyllä tavalla.

Oman aineistoni Hikmet, Ebenezer ja Yohana (10,11,12) kuvailevat tilanteita, jossa heillä ei näytä olevan muita vaihtoehtoja, ja näin heidän vapautensa päättää omasta oppimisesta on rajoitettu (*”piti opetella”, ”mun pakko oppi, ei mmitä muuta vaihtoehtoa”*). Tästä huolimatta he ottavat vastuun omasta oppimisesta, esimerkiksi Yohana kertoo myöhemmin siitä työmäärästä, mitä hän on tehnyt ja tekee edelleenkin oppimisen eteen. Samoin Ebenezer (11) kertoo kaikista sosiaalisista toiminnoista, mitä hän on tehnyt aktiivisena toimijana opiskelun eteen (kielikurssi, kirkko, jne). Samoin kuin Kalliokosken ja Millerin aineistoissa, myös omat haastateltavani asettautuvat yllä kuvatuissa tilanteissa kielenoppijan ja toimijan rooliin, jolla on velvollisuus oppia ympäristön uutta kieltä. He positioivat itsensä aktiivisiksi toimijoiksi, jotka ottavat vastuun omista oppimisista ja tekevät tietoisin päätöksiä oppia. Vaikka haastateltavani usein käyttävät nollapersoonaa (9,11,12) kuvatakseen tätä uutta pakollista oppimistilannetta (*piti opetella, pitää mennä eteenpäin*), ne ottavat kuitenkin aktiivisen kielenoppijan roolin, jolla kielen oppiminen tarkoittaa päätöksen tekoa ja vastuunottoa omasta oppimisesta ja tulevaisuudesta (*”mutta sen jälkeen mä päätän nii noh”; ” ajattelin että tota nyt, että, lapsi synty, maasta maan tavalla”*). Kannattaa myös mainita, että yllä olevista esimerkeistä (8-12) Hikmet on ainoa, joka käyttää yksilön ensimmäistä persoonaa nesessiivirakenteissa (*”mun pakko oppii”*, 10). Tässä valinnassa Hikmetin toimijuus korostuu ehkä muita haastateltavia paremmin.

On mielenkiintoista huomata, että esimerkiksi Millerin (2014) aineistossa nesessiivirakenteet esiintyvät samassa kontekstissa myös aivan eri merkityksen välittäjänä. Haastateltavat käyttävät modaaleja kuten *“got to work”, “have to do overtime”* kuvatakseen tilannetta, jossa työnteko ei ole kielenoppimisen käynnistäjänä, vaan kielenoppimisen esteenä: *“No time [to study]. I have three children. I got to work hard for them”* (mts. 87). Päinvastoin kuin oman aineistoni yllä olevissa esimerkeissä, jossa lapset ja työnteko ovat kannustavat syyt oppia kieltä ja jossa kielen oppiminen on ainoa mahdollista keinoa saada työpaikka, Millerin aineistossa työnteko vie haastateltavilta liikaa aikaa, eikä sitä jää opiskeluun. Tämä voi myös heijastaa suomen yhteiskunnan ja työelämän todellisuutta, varsinkin siinä aikoina, kun

aineistoni haastateltavat ovat oppimisensa alkuvaiheessa: Suomessa suomen kielen puhuminen on usein edellytys työn saamiselle. On kuitenkin syytä mainita, että vaikka Millerin aineistossa työnteko estää muodollista kielenoppimista ja itseopiskelua, työpaikalla oppii kieltä työn kautta (mts. 65).

Omasta aineistostani löytyy vain yksi esimerkki, jossa työnteko on ollut muodollisen kielenopetuksen esteenä:

(13) Svetlana:

HAASTATTELIJA: sanoit että, et ole käynyt suomen kielen kursseja mutta haluaisitko käydä.

HAASTATELTAVA: no nyt mie ei oikeen tiiä, kun alussa oli halua mutta **ei oli mahollisuus**, kun lapsi oli pieni ja mie oli ihe jo töissä, öö, miehen yrityksessä ja.

Svetlana ei kuitenkaan kaipaa enää muodollista kielenopetusta vaan myöhemmin haastattelussa ilmaisee mielipidettään siitä, että epämuodollinen oppiminen, eli puhuminen riitti ja myöntää, että kielikurssi on hyödyllinen vain kieliopin oppimisen kannalta.

4.3 KÄÄNNEKOHTA KIELEN OPPIMISEN NARRATIIVISSA

Tämä alaluku keskittyy siihen, miten haastateltavat kuvaavat kielen oppimisen käynnistymistä korostamalla tiettyä kielielämäkertansa käännekohtaa. Tarkastelen työnteon ja kielen oppimisen välisiä yhteyksiä sekä perheen ja koulun roolia tässä prosessissa.

Haastateltavat kuvaavat oman kielenoppimisen käynnistymisen usein yhden merkittävän käännekohdan, eli yhden tietyn hetken, päätöksen tai tapahtuman seurauksena. Vaikka todellisuudessa tämä voi olla pidempikin prosessi, on mielenkiintoista nähdä, miten narratiivissa tämä käännekohta kytkeytyy yhteen kirkkaaseen muistoon haastateltavan elämästä. Yksi selkeä tällainen käännekohta on lapsen syntyminen. Esimerkiksi Hikmetillä lapsen syntyminen oli merkittävä tienhaara kielen oppimisessa.

(14) Hikmet:

ö- mulla tuli, kun lapsi syntyy ku Damla syntyy, että, ajattelin että tota nyt, että, lapsi syntyy, maasta maan tavalla, jos haluan, tästä paikasta saan työpaikan, tämmöstä mun pakko oppi, ei mmitä muuta vaihtoehtoja, ja **sanon Veerallekki¹ että nyt ei puhuta enä englanti kieli, että pälkästä suome**

Hikmetin kielellisissä valinnoissa korostuu hänen aktiivinen toimijuus: hän käyttää yksikön ensimmäistä persoona läpi tätä esimerkkiä (14) (*”sanon”, ”haluan”, ”saan”, ”mun pakko”*). Lapsen syntyminen vaati Hikmetiltä työpaikan saamista, ja näin Hikmet teki päätöksen olla aktiivinen kielenoppija tavoitteensa saavuttamiseksi. Tähän hän osallisti myös puolisonsa, josta tämän päätöksen takia tuli oppimisen tuki (ks. lihavoitu kohta, 14). Myöhemmin Hikmetin tytär Damlakin osoittautuu kielen oppimisen tukena esimerkiksi slangisanojen opettamisessa tai kirjoitusten korjaamisessa. Myös Kalliokoski omassa artikkelissaan puhuu kielen oppimisesta perheen yhteisenä projektina, kun haastateltavan lapsen syntyminen käynnistää uudenlaisen oppimisprosessin yhteisen perhetoiminnan kautta (esimerkiksi kuvatessaan Pikku Kakkosen katselua) (Kalliokoski 2019: 236-237).

Lapsen syntyminen toimii myös Elenan kertomuksessa oppimisen käynnistäjänä.

(15) Elena:

Silloin kun **lapsi syntynyt ja mä huomasin et mun enkku ei riitä** kommunikoidaan ihmisten kanssa jotka ovat minun piirin ulkopuolelta tulleita ja kenen kanssa piti kommunikoida eli las- lasten kanssa. **Tytären kanssa on tullut eniten kaikkea, suomi**

Hän kuvaa tätä käännekohtaa ikään kuin olisi oman vaikutusalueen ulkopuolella: *”tytären kanssa on tullut eniten kaikkea suomi”* (15). Toisin kuin Hikmet, Elena ei positioi itsensä samalla tavalla aktiiviseksi toimijaksi ja omasta oppimisesta päättäväksi, vaan kokijaksi, jolle suomen kielen oppiminen oli pakollisten sosiaalisten toimintojen sivuvaikutus. Hän käyttää passiivia *on tullut* kuvatakseen suomen oppimistilanteiden kasvua. Hän kuitenkin kertoo heti seuraavaksi siitä, kuinka kurssit eivät auttaneet ja hän oppi kaiken itse: *”enimmäkseen ne on- olen opiskellut itse.”* Elena näin asemoi itsensä olosuhteista huolimatta onnistuneeksi kielenoppijaksi. Tämä duaalisuus aktiivisena ja samalla passiivisena toimijana näkyy myös Millerin aineistossa (esim. 2014: 51-53)

¹ Vaimon nimi muutettu tietosuojasyistä

Lapsen lisäksi myös puoliso voi toimia suomenkielisen verkoston kehittämisen apuna. Tarnanen, Rynkänen ja Pöyhönen (2015) tutkivat miten kielen oppiminen ja käyttö ilmenevät maahanmuuttajien kertomuksissa ja miten tämä on yhteydessä identiteettiin ja integroitumiseen. Heidän tulokset viittaavat siihen, että suomalainen puoliso ja puolison sukulaiset voivat luoda aika monipuolista ja laaja verkostoa ja voivat auttaa myös kielen ja kulttuurin oppimisen sekä integroitumisen kanssa (Tarnanen, Rynkänen, Pöyhönen 2015).

Omassa aineistossani puolison rooli ja tuki näkyy monessa kohteessa. Leevillä puoliso tarkoittaa jatkuvaa kontaktia suomen kieleen, ja puoliso takaa hänen kielitaitonsa tason ylläpitämisen:

(16) Leevi:

[...] ku vaimo on suomalainen kotona joutuu, tai pääsee puhumaan, mä huomasin ennen kun, mentiin naimisii, ni sitte aina ku kävin Kiinassa, muutaman viiko, ja sit ku tuun takaisin Suomeen ni mun suomen kieli, takelteli. muutama päivä ennen ku, se palautui. nyt sitä, ei oo, tavalla ku joka päivä kuitenkin o, yhteydessä [vaimon kanssa].

Puolisolla on iso rooli myös Hikmetin kertomuksessa. Kuten olen jo aiemmin maininnut (14), Hikmet ”rekrytoi” oman vaimonsa kielen opettajan rooliin (*”sanon Veerallekki että nyt ei puhuta enä englanti kieli, että pälkästä suome”*) ja tulkitsee oman edistymisensä osittain sosiaalisen verkostonsa (vaimo ja työkaverit) ansioksi. Hän viittaa puolisonsa tukeen ja opettajan rooliin myös myöhemmin aineistossa:

(17) Hikmet:

suomen, ja meidän työntekijät on kaikki on suomalaisia, että, kyllä sä, sä opit, paras koulu, [...] sse, sse on vähä, vähä **riippuu että kuka opetta sulle**, että tota, että **onneks mulla on hyvä, opettaja kotona**

Vaikka Hikmet aiemmin positioi itsensä aktiiviseksi toimijaksi oman vaimonsa rekrytoinnissa (14), hän myös positioi itsensä muiden ihmisten toiminnan kohteeksi, kun hän puhuu vaimonsa roolista opettaa hänelle suomea (ks. lihavoidut kohdat, 17). Myös Scotson huomaa aineistossaan haastateltavien tendenssiä positioida itsensä kielenoppijaksi ja samalla positioida puolison tai muut puhekuppanit kielenoppimisen tukijaksi (2018: 52). Puolison rooli opettajana voi monelle olla myös hankala ja turhauttava, sillä siinä tilanteessa osapuolet saattavat joutua eri valta-asenteisiin ja kokevat parisuhteen tasa-arvon kärsimistä (Scotson

2018: 51). Oman aineistoni Hans-Christian käyttää samasta syystä puolisonsa kanssa englantia alkuvuosina, sillä oman kertomuksen mukaan molemmat osasivat sitä kieltä samalla tasolla. He kuitenkin vaihtavat myöhemmin suomeen.

Omassa aineistossani myös Svetlana ja Elena puhuvat puolisonsa kanssa suomea ja hyödyntävät kumppaninsa antamaa oppimistukea. Svetlana viittaa puolisoon kun puhuu suomen kielen parhaista oppimistilanteista; Elena kuvailee suomen kielen käyttöä puolisonsa kanssa luonnolliseksi: ”*Eli Suomessa puolison kanssa olemme puhuneet suomea? Luonnollisesti*”.

Yohana ei mainitse kertomuksessaan selvää hetkeä, kun hänen varsinainen kielenoppimisensa käynnistyi, mutta hän kertoo oppineensa paljon silloin, kun siirtyi valmistavasta luokasta äidinkielenä suomea puhuvien luokkaan. Yohanalla, jolla ”*oli niin tärkeä että, menesty sit koulumaailmassa*” (ks. 12), koulu ja halu onnistua ovat vahvoja motivoivia tekijöitä.

(18) Yohana:

ku oon kyl menny sit, tavallaan niinku muitten suomalaisten kanssa normi, luokkiin, sit siinä tietenki niinku **tuli, enemmän opittua sitä kieltä** koska, siin vaihees se oli vielä niin vieras semmonen niinku, kieli sinänsä että oli just vasta opettelemassa sitä

Samoin kuin Elena, Yohanakin käyttää passiivia kuvatakseen oppimisen kehitystä (*tuli enemmän opittua, 18*), ikään kuin kielen tarttuminen häneen ei olisi hänestä kiinni, eli positioi itsensä enemmän oppimistilanteen kokijaksi kuin aktiivisena toimijaksi. Yohanan kuvaama tilanne on aika luonnollinen: koulussa joutuu viettämään puolet päivistä suomenkielisessä ympäristössä, ja niin luokassa kieltä opitaan väkisinkin, varsinkin jos halutaan pärjätä koulussa. Hän kuitenkin usein positioi itsensä aktiiviseksi toimijaksi muualla aineistossa (esim. 12), kuten nähtiin esimerkiksi edellisessä alaluvussa (4.2).

Yohana ilmaisee vahvaa halua menestyä koulussa, jossa tuen saaminen ja kotoutuminen on vielä alkuvaiheessa. Hän reflektoi omaa kielioppimisprosessia kertomuksessaan. Yohanalla on kielitieteilijän tausta, ja tämä näkyy siinä, miten hän kommentoi omaa kielioppijan identiteettiä, reflektoi omia valintoja ja perustelee niitä kielitieteilijän silmin. Hänen kuvaamansa käännekohta on erilainen kuin muilla, päinvastaista: hän ikään kuin luovuttaa kielen oppimisen ja päättää opiskella englanniksi yhden tietyn hetken seurauksena:

(19) Yohana:

mä e- muistan esim niinku, lukion ensimmäinen kurssi, ja, sit sillo, piti tehdä joku lopputyö ja, annoin sen teksti eteenpäi ja jotenki niinku sit siinä vaiheessa oli, mulla oli hyvät paperit ku mä lähi ysiluokalta, siihen nähe että mä olin asunu Suomessa vasta kaks vuotta ja, ja,oppinu kuiteski niinku, aika hyvin, muitten mielestä sit sen kielen ja, ja sillai että **pärjäsi oikeesti** sain ihan niinku, hyvän todistuksen sitten niinku, päästääksee lukioo ja, ja tietenkin ku, tietkö, on semmosessa, **illuusiassa että okei no kyl mä nyt, hirmu paljo oppinu sitä kieltä että mä pärjäisin täällä lukiossa** ja, ensimmäisen niinku äikän kurssilla ja sit mä **saansiitä jonku seiskan sit mä oon ihan, mitä ihmettä,** ((nauraen)) ((naurahdus)) että niinku, ja sit siin huomasin että okei niinku **mul todella, paljon, tehtävä edessä. Sit se ehkä vähä lannistiki mua ja,** sit sen jälkee, **mä päätinki et mä lähen opiskelemaan enkuks.**

Epäonnistumisen tunne ja pettymys omaan kielitaitoon on kuvailtu illuusion paljastamisen hetkenä ”*sain siitä jonku seiskan sit mä oon ihan, mitä ihmettä*” (19). Tämä tietty hetki menneisyydessä on Yohanan tarinan käännekohta, joka johti hänet valitsemaan englannin opiskelun (*”mä päätin et mä lähen opiskelemaan enkiks*”). Samoin kuin muiden haastateltavien tapauksessa, tämä merkittävä hetki on kuvailtu yllättävän kirkkaan muistikuvan avulla; Yohana referoi omia menneisyyden hetken ajatuksiaan ikään kuin se tapahtuisi kertomuksen hetkellä.

4.4 VIRHEET, EPÄVARMUUS JA OMAN PUHETAVAN LUONNEHTIMINEN

Tässä luvussa tarkastelen, miten haastateltavat asemoivat itseään suhteessa suomen kieleen ja omaan puhetaapaansa. Ensinnäkin tarkastelen epävarmuuden ilmaisemista ja oman ”huonon suomen” kuvailua. Lisäksi katson, miten he kuvaavat virheiden ja kiusallisten tilanteiden esiintymistä arkitilanteissa.

Haastatteluissa yksi keskeisistä teemoista on haastateltavien kielenkäyttökokemukset oppijana sekä oman puhetavan luonnehtiminen. Haastattelurungosta useimmat kysymykset kysyvät haastateltavilta suoraan epävarmuudesta, kiusallisista tilanteista ja oman puhetavan

luonnehtimisesta. Nämä kysymykset ikään kuin pakottavat haastateltavia positioimaan itsensä suhteessa suomeen kieleen. Vastauksissa on selkeä tendenssi kuvata alkuvaikeuksien ”huonoa suomea” ja ”epävarmuutta”, joiden kautta samalla korostuu nykyhetken sujuvuus ja omaan puhetapaan tyytyminen.

Jokaisessa tarkastelemassani haastattelussa haastateltavilta kysytään, ovatko he joskus tunteneet epävarmuutta oman puhettavan tai kirjoitustavan vuoksi (ks. Liite 1 tai 2). Vastaukset ovat melko yhtenäisiä siinä mielessä, että jokainen haastateltava myöntää kokeneensa jonkinlaista epävarmuutta kun käyttää suomea jopa monen vuoden Suomessa asumisen jälkeen. Epävarmuuden tunteminen on aika yleistä kielen oppimisen yhteydessä, ja samat oppijakokemukset toistuvat useassa tutkimuksessa, jotka käsittelevät samantyyppisiä aiheita (esim. Kalliokoski 2019; Tarnanen, Rynkänen, Pöyhönen 2015).

Seuraava haastateltavan tuntema epävarmuus johtuu ensisijaisesti sananvaraston riittämättömydestä ja jatkuvasta tyytymisestä yksinkertaisempaan muotoon:

(20) Hans-Christian:

toottakai, jatkuvasti. ja ((nielaisu)), varsinkin kun on oppilaana, eikä ole vielä sanavarastoa niin että, joutuu, ee, e tyytymään siihen että vaikka ajattelee jonkun asian, mutkikkaammin mutta kun ei kykene sitä ilmaisemaan, nii **pitää hakea sitä yksinkertaisempaa, tapaa puhua**

Toinen haastateltava kuvailee riittämätöntä osaamista epävarmuuden sijaan *ärsyttää* verbillä:

(21) Elena:

Öö, en mä sanoisi että se on epävarmuus epävarmuus myöskin varmasti siellä, mutta sitä että se kuten **ärsyttää**, koska en osaa.

Muuton jälkeinen ärsyntyminen, turhautuminen ja epävarmuuden tunne näyttää elävän vahvasti haastateltavien muistissa (*”ärsyttää, koska en osaa”* 21, *”tuntu en koska oppin tätä kieli, tä on niin vai-[vaikea]”* 3), ja niiden kuvauksissa on paljon tunnepitoisuutta. He kuvaavat 10-20 vuotta sitten koetut ajatukset ikään kuin olisivat aivan tuoreita kokemuksia.

Haastateltavien käyttämä oppijankieli on haastatteluissa usein kuvattu sanoilla ”oikein” ja ”väärin” tai ”huono suomi”/”huono soomi” (vrt. Lehtonen 2015). Nämä adverbit ja adjektiivit toistuvat melko usein haastatteluissa, ja ne nousevat esille yleensä silloin, kun haastateltavat kuvaavat oppimisen alkuvaiheita.

(22) Svetlana:

nyt mie sano jottain vääri, sitten tullee heti, sekasis kaikki asjat. no, minun mielessä minu suomen kieli on aika heikko, minun mielessä.

(23) Svetlana:

lääkärillä aika, joskus hankala, puhuu, oiken, öö, jos jottain lääkärin kanssa keskustellu, välillä on, vaikea, mutta kun mejän paikalliseen lääkärit tottu minnuu ja se kyllä ne ymmärtää mitä mie halua sannoo.

Haastateltavat arvioivat itsensä kielenkäyttäjänä ja asennoituvat huonoksi kielenpuhujaksi (*huono suomi, heikko suomi*) – tämä kuitenkin kontrastoituu nykyisen sujuvan puhujaidentiteetin kanssa. Kerronnan ajallinen ulottuvuus mahdollistaa muutoksen kuvailua ja kertojan näkökulmien vertailua eri elämävaiheissa, ja alkuvaiheen kielitaidon kuvaus nähdään suhteessaan nykyiseen sujuvuuteen. Alkuvaiheen vaikeuksien kuvaus kehystää sitä kehityskaarta, mitä kielenoppijana on kokenut. Huonosta puhujasta, joka ei ymmärtänyt eikä osannut mitään, haastateltava kehittyi sujuvaksi ja kielellisesti sopeutuneeksi paikalliseksi yhteiskunnan jäseneksi – sujumista varten tehty työmäärä ja kielenoppijana onnistuminen konkretisoituu ja korostuu kehityskaaren ääripäitä kuvaamalla.

Haastateltavat ilmaisevat ajatuksen, että aina jää jokin tunnusmerkki, foneettinen ero, niin suomi pysyy vieraana kielenä sujuvuudesta huolimatta. Tätä pidetään itsestäänselvänä asiana, ja kuvattu esimerkiksi ilmaisuilla ”*huono suomi*”, ”*oma kieli*”, ”*torikieli*”.

(24) Svetlana:

minu suomen kieli kun, mie joskus sano, minulla vähän semmoset, torikieli kun, mie ei käy kurseille, ja varmasti sen mukkaan kun, minulla semmonen joku oma. ((sanoo nauraen)) onko joku oma kieli, hyvä jos, välillä ihmiset ymmärrä mitä mie puhuu mutta.

Svetlana kuvailee oma suomen kielensä sanoilla ”*torikieli*”, ”*oma kieli*” (24), viittaen siihen, että hän on oppinut kieltä käyttämällä sitä arkikeskustelutilanteissa, kuten ostoksilla, eikä kielikurssilla. Hän maintisee myöhemmin myös sen, että ”*totta kai se kuulu, kun mie oon Venäjältä*”.

Hans-Cristianilla oma puhetapa ja sen erilaisuus on hänen omasta mielestään täysin hyväksyttävää. Seuraavasta esimerkistä näkyy, miten haastateltava ja haastatteliija vahvistavat

toisinsa ajatuksia, ja miten tässä yhteisneuvottelussa tullaan yhteisymmärrykseen siitä, että Hans-Christianin puhetapa on hänelle itselleen täysin ”oikea” puhetapa.

(25) Hans-Christian:

Haastattelija: joo. kyllä kyllä. no tota? miten sä, itse kuvailisit omaa puhetapaa jos pitäis, kuvailla ite, miten koet että itse puhut.

Haastateltava: eev, senkun kuule itseään, eev, nauhalta, niin, niin ymmärtä että tää **ei oo suomea** vaan tää on **mun oma, kieli** siis foneettisesti. [...] ja, **sen tiedostan ihan selvästi, mutta, se on mun tapa puhua.**

Haastattelija: mm-m, kyllä, ja eihän mikään tapa oo niinkun huonompi kuin toinen tai enemmän oikein puhekielessä,

Haastateltava: joo. [...]. se mun puhetapa on myöskin mun, **henkilöllisyysleima.** ja, minä **olen asettunut taloksi siihen.** [...]

Haastattelija mm. ja osa semmosta persoonaa ihan tosi vahvasti,

Haastateltava kyllä, kyllä, juuri näin. kyllä, minä puhuin kuin minä ja se on mun tapa ja, s-, ((naurahdus)) on **oikea.**

Haastattelija kyllä ja se on se ainoa **oikea** tapa sinulle itsellesi

Hans-Christian korostaa oman puhetavansa erilaisuutta ilmaisuilla ”*mun tapa puhua*”, ”*ei oo suomea*”, ”*henkilöllisyysleima*”, ”*mun oma kieli*” (vr. 24, Svetlana), mutta samalla hän ilmaisee myös tyytymisensä siihen (”*sen tiedostan ihan selvästi, mutta, se on mun tapa puhua*”, ”*olen asettunut taloksi siihen*”). Tämä tyytyminen ja oman puhetavan oikeus vahvistuu vielä enemmän haastattelijan repliikin jälkeen (”*eihän mikään tapa oo niinkun huonompi*”), ja katkelman lopussa sekä haastattelija että haastateltava vahvistavat toisiinsa mielipidettä ja tulevat yhteisymmärrykseen siitä, että Hans-Christianin puhetapa on täysin hyväksyttävä ja hänelle ”ainoa oikea tapa” puhua.

Haastattelun aikana myös kielivirheet nousevat usein puheeksi ja kiusallisten tilanteiden keskeiseksi tekijäksi. Haastateltavat puhuvat virheiden tekemisestä esimerkiksi töiden, asiakaspalvelutilanteiden ja lääkärinkäynnin yhteydessä. Useimmat haastateltavat huomauttavat, että virheiden tekeminen korostuu varsinkin kirjoitetussa tekstissä. Tämä ei

ole yllättävää jos otetaan huomioon, että virheet näkyvät paremmin kirjoitetussa tekstissä, jossa me siedämme niitä vähemmän kuin puheessa (Kalliokoski 2008: 349).

Kirjoitetun tekstin haasteellisuus, kirjakielen ja puhekielen välinen ero ja siitä johtuvat haasteet korostuvat varsinkin Yohanan haastattelussa.

(26) Yohana:

mulla selvis vasta lukion ekana vuona että, että tota, puhekieli ja, kirjakieli on aivan ((nauraen)) eri juttuja ja, puhekielellä **ei voi lähettää**, ((nauraen)) tekstiä eteenpäi opettajalle **ellei halua saaha** siitä, ((nauraen)) nelosia.

Nollapersoonan käyttö (*ei voi lähettää, ellei halua saaha, 26*) näyttää toimivan tässä tilanteessa keinona yleistää tilannetta ja ikään kuin esittää tilanteesta opitut johtopäätökset kuulijoille opittavaksi. Yohanan tapauksessa tuntuu myös siltä, että nollapersoonan käyttö tarkoittaa myös etäisyyden ottoa tilanteesta, ja tämä mahdollistaa, että asiasta pystyy kertomaan kevyesti ja nauraen.

Kielivirheistä tai foneettisista virheistä johtuvat kiusalliset tilanteet on muissakin haastatteluissa kerrottu nauraen tai huvittuneena, esimerkiksi seuraavassa pätkässä:

(27) Hans-Christian:

minä en, tajunnut ollenkaan, että mä olink, ee, tehnyt sen, kielivirheen että, että siis lyöntivirheen, että olin kirjoittanut tossuissa, ensimmäisen tavun uula. niin että, että, että, ne rupes siellä hirmuisesti nauramaan, kato mitä mummot tarjoaa myyjäisissä läm- lämpiäksi. läm- lämpimäiseksi niin että ((naurua)). [...] o, joskus son tavattoman pienestä kiinni elikä, tällaisia virheitä on sattunut mulle, todella silloin tällöin.

Monesti haastateltavien mainitsemat ymmärtämisongelmat johtuvat alueellisista eroista, ammattisanastosta tai slangista. Seuraava pätkä kuvaa tilannetta, jossa ymmärtämisen esteenä oli slangisana:

(28) Hikmet:

meille Damla [tytär] on, on ((narinaa)), velillee tota koputan ovi ja sano että, saako tulla, huoneeseen että, vänää [venaa], pitän, vänää, että hän tarkoita orota, että sekin on, on uus, uus sana että vänä ((nauraa)) ((nauraa)) to- tommosia kyllä, kyy- kyllä vaikka vaika kuinka pitkee, asu Suomessa kyllä, vielä opit jotain.

On mielenkiintoista huomata, että joskus asia on päinvastoin, eli nimenomaan puhekielisen ilmaisun osaaminen johtaa hauskaan tilanteeseen, kun kyseiselle ilmaisulle löytyy myös kirjakielinen merkitys:

(29) Hikmet:

[...] mulla on kissa, missä on tyttö kissa [tyttö kissa], sitten että, toi yks yks meidän työntekijä se san että, narttu kissa, ((nauraa)) vehä nätisti, tieks, nii, eettä, (-) miten niin että ei se o narttu, eii, ei o mitää narttu mun kissa, mun kissa on tyttö kissa, [...] minä l-, ajattelin, minä ymmärsin että, narttu on paha sana, vähä niinku bitch, että ((narinaa)), joo

Vaikka aineistossani on havaittavissa yleinen tendenssi kehystää kiusallisia tilanteita huumorilla (esim. 27, 28, 29), on muutama kohta, jossa kielivirheet ja kiusalliset tilanteet viittaavat vähän erilaisiin tunteisiin. Yohana mainitsee haastattelussaan, että kaverit usein korjaavat hänen kielivirheitään tai kommentoivat niitä, ja siihen usein liittyy myös jonkinlainen vitsailu ja nauraminen. Vaikka Yohana myöntää, että hänen kielitaitonsa on riittävä, nämä virheet ja varsinkin virheiden huomautus herättää yleensä negatiivisia tunteita.

(30) Yohana:

ite tosi paljon niinku, kiinnitän huomiota siihe että niinku jos mä teen virhee ja, tai niinku itteni, tai siis niinko ottaa, itseeni sinänsä paljo jos mä teen virheitä mikä on ihan niinku, naurettava sinänsä ajatus mut jotenki niinku, se o itselle nii sillai että, **se vainoo mua monta päivää jos mä oon tehny v-yhen virhee.** mut mä tiedän et mä teen niitä jatkuvasti ja, jotenki niinku sitte, kiinnittää just enemmän sit siihe huomiota et, tekeeks toine niinku enemmän virheitä ja kaikkee tommosta. ja sit jos- jos on, semmosen, tavallaan, ihmisen kans- ihmisen kanssa jolla o, erilainen, äidinkieltausta. ja sit on joku kolmas, suomalainen kaveri, joka, puhuu sit suomea äidinkielenää ja sit jotenki niinku,

kiinnittää ehkä enemmän siihen huomiota että puhuukin, oikein, ja kaikkeetommast ihan tyhmää.

(31) Yohana:

täs vaa että, mä **otan itseasias kyllä sen jotenki niinku itteeni** mut, mä oon nyt koittanu olla sillai että, **se on fine**.

Vaikka Yohana muualla haastattelussa myöntää ja tunnistaa olevansa sujuva suomen kielen käyttäjä, siitä huolimatta kielitaidonsa hyväksyminen on hänen oman kertomuksensa mukaan välillä haastava (ks. 30 ja 31 lihavoituid kohdat). Hän pitää omaa epävarmuuttaan välillä jopa naurettavana (ks. 30), ja tätä epävarmuutta vastaan hänen pitää taistella jatkuvasti (ks. 32). Haastattelussaan hän tarjoaa haastattelijalle ja itselleen selityksen omasta kielivirheistä:

(32) Yohana:

pitää varmasti kertoa itselleni no joo että tää on mun, tyylin neljäs kieli ja, mä kuiteski teen täs parhaani ja, kyllä ne opettajat sen huomaa ja, kyllä ne antaa anteeksi ja, kyllä ne ymmärtää **kaikkia tommosia niinku, ajatuksia pitää pyörittää mielessä** ennen ku lähettää sen [tehtävän] ku jotenki nii epävarma.

Yohanalla on oma metodi selvittää omasta epävarmuushetkestä (*”kaikkia tommosia niinku, ajatuksia pitää pyörittää mielessä”, ”se on fine”*, ks. 31 ja 32), mutta tämä vaikuttaa olevan jatkuva ongelma. Hän käyttää referointia esittääkseen omia ajatuksia, joilla hän koittaa vakuuttaa sekä itseään että kuuntelijaa (haastattelija) siitä, että hänen kielitaitonsa on hyväksyttävä, ja kielivirheet ovat ymmärrettäviä (31, 32).

4.5 SUJUVUUDEN JA ITSEVARMUUDEN SAAVUTTAMISEN KYNNYS

Melkein poikkeuksetta haastateltavat kertovat kuitenkin pärjäävänsä hyvin ja sopeutuneensa hyvin kielellisesti suomalaiseen yhteiskuntaan. He ilmaisevat sujuvuuden saavuttamisen mahdollisuutta, mutta he samalla myöntävät, että tämä prosessi kesti todella pitkään (5-10 vuotta). Maahanmuuttajien kokemus on samanlainen myös muiden tutkimusten mukaan (esim. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006:180-181).

(33) Svetlana:

Haastattelija: osaatko sanoa miten pitkään meni että tottui, vuosia?

Haastateltava: no kyl-, kyllä vuosia mennee, see on, see, ne kestä pitkää. se varmasti ensimmäinen, voi olla **viis seittemän vuotta** mennee.

Alussa koettu kielen oppimisen vaikeus, ja ylipäättään suomen kielen vaikeuden tunne näyttää heikentyvän ajan myötä. Haastateltavat ilmaisevat positiivista asennetta suomen kielen oppimisen ja oman oppimiskyvyn suhteen silloin, kun puhuvat nykyisestä puhetavastaan. Alkuvaiheen kertomisen yhteydessä käytetyt ilmaisut kuten ”vaikea”, ”kauheeta”, ”en koska oppin tätä kieli”, ”mie en, ymmärrä meleko en mittään” antavat tilan ilmaisuille kuten ”se sujuu hyvin” ”ymmärrän tai nii, ei millää problem”.

Vaikka monet haastateltavista ovat tietoisia oman kielitaidon mahdollisista puutteista, he eivät pidä sitä enää esteenä tai haittana, vaan kokevat sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä riittävän tavoitteiden saavuttamiseen. Seuraavista esimerkeistä näkyy, miten haastateltavat kuvaavat kielitaidonsa ja pärjäämisensä:

(34) Hikmet:

kyllä se, se sujuu hyvin, että bikkuhilja muttaa, ((narinaa)) oppin hyvin, että, se ei ole niin vaikeeta, mitä minä luulin, että vaika se oli mutta, ei o ene

(35) Ebenezer:

emmä voi sanoo nii, sataprosent mutta kyllä mä kyl hyvin ja tai niinku ymmärrän tai nii, ei millää problem nii, ymmärrä suomee

(36) Yohana:

suomen kieli on just semmone kieli että, mä tiedän että sillä on, sillä mä pärjään täälä, Suomessa ja, mä opin sitä kokoajan, jaaa, mä haluaisin osata sitä vielä paremmin

Miller (2014) kertoo haastateltavansa orientoituvan natiivipuhujien normeihin arvioidessaan omaa kielitaitoaan yleisesti, mutta he samalla arvioivat positiivisesti kykynsä käyttää englantia konkreettisesti vuorovaikutustilanteessa, esimerkiksi työpaikoilla (mts. 89). Oman yrityksen perustamisen ja onnistuneen asioimisen ansioista haastateltavien evaluointikriteerit muuttuu: natiivipuhujan normin sijaan pärjääminen ja riittävä englannin kielen taito on se, mihin haastateltavat suhtauttavat oman kielitaidonsa (mts. 88). Samoin kuin Millerin

haastateltavat, myös oman aineistoni haastateltavat näyttävät evaluoivan kielitaitonsa ja kykynsä käyttää suomea positiivisesti silloin, kun kyse on työpaikalla pärjäämisestä tai muusta konkreettisesta vuorovaikutustilanteesta. Haastattelijat kertovat pärjäävänsä hyvin esimerkiksi työpaikalla (Hikmet), arkielämässä (Ebenezer), lääkärissä (Elena) ja muissa konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa ongelmitta. Tästä huolimatta he arvioivat oman kielitaidonsa yleisellä tasolla välillä negatiivisesti ja myöntävät oman kielitaidon puutteita (ks. 4.4 ja 4.7, erityisesti Hikmet).

Vuorovaikutuksessa onnistuminen, työssä ja arkielämässä pärjääminen sekä yleinen ymmärtäminen ja ymmärrettävyys näyttää riittävän monelle haastateltavalle, vaikka joillekin heistä melkein natiivi-tason saavuttaminen on tärkeä kynnys ja merkittävä tulos omaan kielitaitoonsa tyytymisen kannalta. Hans-Christianille ja Leeville merkki riittävästä kielitaidosta ja sujumisesta oli unien näkeminen suomeksi. Hans-Christian kuvailee tämän kynnyksen seuraavasti:

(37) Hans-Christian:

Haastattelija: kauanko siinä meni että, a- aloit. nähdä vaikka. unia suomeksi.

Haastateltava: se oli tämmönen kynnys suunnilleen kymmenen vuoden, ee, jälkeen että, että kun ee, ee, vaimon kanssa sitten ruvettiin puhumaan, ee, ee suomea. ensin me puhuttiin englantia että se olis meille molemmille yhtä vieras.

Myös Leevin kuvaama hetki merkitsee hänelle jonkinlaista kynnystä:

(38) Leevi:

sitten jossain vaiheessa rupesin näkeen **suomenkielisiä unia**, ja silloin mulle tuli semmonen, niinku öö, että o, ookoo, ooko että **nyt mun suomen kieli on niin vahva** että mä alan niinku nähdä unia suomeks.

Unien näkeminen vieraalla tai toisella kielellä on julkisessa keskustelussa usein pidetty merkinä siitä, että kieli on omaksuttu. Tämä heijastuu esimerkiksi Leevin kertomuksessa (*”nyt mun suomen kieli on niin vahva”*, 38). Sama ajatus vahvistuu myös

haastattelukysymyksessä (ks. 37, myös Liite 1), sillä se voi viitata jonkinlaiseen kynnykseen tai hetkeen, joka on merkittävä kielenoppimisen kannalta.

4.6 MAAHANMUUTTAJAIDENTITEETIN JA SUOMALAISUUDEN KOHTAAMINEN

Tämä alaluku käsittelee sitä, miten haastateltavat positioivat itsensä suhteessa ulkomaalaisuuteen, suomalaisuuteen ja kielioppijaidentiteettiin. Taistelu vastaan maahanmuuttajan ja kielenoppijan identiteettiä ja pyrkimys suomen kielen puhujien yhteisöön kuulumiseen näkyy monen toisen kielen puhujan arjessa. Uudessa kieliympäristössä maahanmuuttaja saa itselleen uuden identiteetin, kielenoppijan identiteetin, jonka joissakin tapauksissa voi kokea jopa leimaksi, ja joka voi vaikuttaa arjen toimintaan. Siitä eroon pääseminen voi olla tavoite, sillä se tarkoittaa että voi taas olla identifioimatta kielenoppijana ja saa muutakin identiteettejä, voi olla määritelty muuten kun kielenoppija.

Nortonin tutkinut aineistossaan muun muassa sitä, ovatko hänen Kanadassa haastattelemansa naiset identifioituneet kanadalaiseksi. Hänen aineistonsa haastateltavat kertovat tuntevansa itsensä maahanmuuttajaksi, sillä heitä pidetään maahanmuuttajana ja/tai heidät tunnistetaan aksentin takia. Monet haastateltavista kertovat tuntevansa, että he eivät kuulu kanadalaiseen yhteiskuntaan. (2000: 88-89, 166).

Nortonin (2000) aineiston haastateltavat ovat kuitenkin asuneet haastatteluhetkellä Kanadassa varsin lyhyen ajan (2-3 vuotta) verrattuna oman aineiston haastateltaviin. Omassa aineistossani Suomen yhteiskuntaan kuulumisen ja oman maahanmuuttajaidentiteetin kokeminen on yleisesti esitetty hyvin positiivisessa valossa, vaikka haastateltavat viittaavat oman identiteetin erilaisuuteen. Maahanmuuttajan ja kielioppijan identiteetti kuvaillaan sanoilla *meikäläinen, venäläinen, ulkomaalainen, sakemanni*.

(39) Hikmet:

meikäläisillä on tosi, ee, **parempi että sä ot ulkomalainen**, ihmiset tiedä sut, tunne sut että, mitä se teet, mitä töitä se teet, että kuka se oot, että sinne, mielessä tykkän, olla tässä, että v- vähä tuntu niin kun, oma maasa, omassa kylässä

(40) Hikmet:

täällä muo on tunneta nin paljo, että [koen olevani] **enemmänkin Kankaanpääläinen ku Antalyalainen**

Hikmet (39) tiedostaa oman ulkomalaisuutensa ja jopa pitää sitä positiivisena, sillä hänet tunnustetaan mutta myös tunnetaan, häntä moikataan (*”parempi että sä ot ulkomalainen, ihmiset tiedä sut, tunne sut”*). Ulkomaalaisuus erottaa hänet enemmistöstä, mutta tämä erottuminen tekee hänestä mielenkiintoisen, tunnustettavan jäsenen omassa kieliyhteisössään (*”omassa kylässä”*) – hänet muistetaan. Hänellä on vakiintunut asema omassa yhteisössä, suomalainen kaveriporukka, ja näin ollen tuntee kuuluvansa Kankaanpään yhteisöön enemmän kuin aiempaan kotikaupunkiinsa (*”enemmänkin Kankaanpääläinen ku Antalyalainen”*, 40). Tässä kohdassa on kuitenkin tärkeä mainita, että Hikmetin vastauksen ohjaa osittain kysymyksen esittely, jossa *kankaanpääläinen* ja *antalyalainen* ovat molemmat haastattelijan antamia termejä.

Samoin kuin Hikmet, myös Hans-Christian erottuu kantasuomalaisjoukosta taustansa (puhetapansa) vuoksi, hänet tunnustetaan pelkästä puheesta.

(41) Hans-Christian:

minä saatan soittaa pankkiin[...] kun, minä soitan ne tietä heti että toi on se Taneli joka soittaa. [...] elikä se, se kieli jää aina vieraaksi ja vieras-, k-vieraaksi kieleksi, mutta kuitenkin, e-, luulen olevani koto-, kotoisin tässä kielessä.

Vaikka Hans-Christian tunnistaa oman puhetaapansa erilaisuuden ja taustansa merkityksen, hän kertoo arvostavansa sitä, ettei hänen ulkomaalaistaustansa ole havaittavissa:

(42) Hans-Christian:

esimerkiksi, ee joku, ee joku Sokoksen myyjä Helsingissä [...] kysyi minulta mistä päin Suomea olet kun niin kurjaa suomea puhut. minä menin t- t- tuon e-myyntitiskin taakse halasin häntä, sanoin **kiitos kun minua, luokittelit suomalaiseksi. että että minä olen ulkomaalainen ja yritän oppia suomea.** ((naurua)) [...] joo eei sitä ei aina tiedä se voi olla jollekki toiselle iso kehu.

Hans-Christian käyttää referointia keinona oman identiteetin rakentumisen kuvaamisessa (ks. 42 lihavoitu kohta). Vaikka hän identifioituu tässä tilanteessa ulkomaalaiseksi (*”minä olen ulkomaalainen”*), suomalaisen väestöön kuulumisen pyrkimys näkyy siinä, miten suuresti

hän arvostaa sokoksen myyjän palautetta. Kuten Kalliokoski huomauttaa, ”*kunkin yksilön kannalta kielioppijan rooli on vain yksi rooli*” (2008: 354-355). Näin ollen suomalaiseksi luokittelu on Hans-Christianille suuri kunnia, sillä se tarkoittaa sitä, että hän on päässyt eroon kielenoppijan ja maahanmuuttajan identiteetistä. Hän puhuu myös siitä, kuinka tärkeänä hän koki sen hetken, kun vaimonsa luokitteli heitä tavalliseksi suomalaiseksi perheeksi.

(43) Hans-Christian:

niin, ee, sillonkun ruvettiin puhumaan suomea keskenään, niin, ee, me, hän sano jonakin päivänä että, mehän olemme, ee, **ihan taval-, tavallinen, suomalainen perhe**. sillon, sillon mä ajattelin hallelujaa se on, saatiin aikaiseksi että, että, **en olekaan enää se, sakemanni**.

”*Tavallinen suomalainen perhe*” (43) näyttää olevan suurin kehu ja kynnyksen päästä ulkomaalaisesta ”*sakemannista*” yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Tämä merkitsee sekä kielitaidon riittämisen myöntämistä että kulttuurista sopeutumista.

Kuuluvuus, suomalainen verkosto ja ystävyysuhteet heijastuvat myös Ebenezerin haastattelussa kun hän puhuu suomalaiseen yhteisöön kuuluvuudestaan:

(44) Ebenezer:

Haastateltava: mä tunnen, enemmän Suomee, kun Nigeriaa. Ihan turhaan nii, mitä mä alan menee tekee siellä. Ei ole kavereita ee, emmä tiedä mitään. sistem, emmä tiedä mitää, enää.

Haastattelija: olet jo ihan Joensuulaine.

Haastateltava: kyllä kyllä.

Leevin mielestä, joka on tullut suomeen 12-vuotiaana, ”*Suomi on kotimaa*”. Vaikka hänen ulkonäkönsä erottaa hänet joissakin tilanteissa, suomalaisten mielestä hänen puheestaan ei kuulu hänen ulkomaalaistaustansa. Tämä ja suomalaisessa yhteiskunnassa aikuiseksi kasvaminen voivat olla hyvinkin vahvat syyt siihen, miksi Leevillä on vahva suomalainen identiteetti, eikä hän kertaakaan mainitse tuntevansa itseään ulkomaalaiseksi.

(45) Leevi:

se palaute mitä ihmisiltä kuulee että, ei- eihä susta kuule et sä, et oo niinku,
kantasuomalainen

Se, miten Leevi puhuu omasta kielitaidostaan ja kokemuksistaan, eroaa merkittevästi Yohanan keromuksesta. Tämä on mielenkiintoinen ero, varsinkin kun huomioidaan, että molemmat ovat muuttaneet Suomeen samanikäisenä ja ovat käyneet koulua Suomessa ja suomeksi, eli kasvaneet aikuiseksi suomalaisessa yhteisössä ja suomenkielisessä ympäristössä. Leevin kertomuksessa heijastuu vahva itsevarmuus sekä kielenkäyttäjänä että Suomen kansalaisena, kun taas Yohana taistelee jatkuvasti puhettavansa takia koettua epävarmuutta vastaan, ja positioi itsensä erilaiseksi suhteessa muihin: ”*meikäläisiäsit on tullu tänne Suomee enemmän*” (ks. myös esimerkit 30, 31, 32).

On mielenkiintoista verrata myös Hans-Christianin, Ebenezerin tai Leevin kertomusta Elenan kertomukseen:

(46) Elena:

Ma olen venäläinen joka- tai neuvostoliittolainen joka asui Suomessa monta
monta vuotta, mä olen venäläinen kumminkin täällä. Aa, kun mä olen Venäjällä,
mä olen ihan **täys venäläinen** joka o asunut pitkä- monta vuotta ulkomailla.

Toisin kuin muut, Elena näyttää pitävään kiinni todella päättäväisesti omasta venäläisidentiteetistään eikä näytä haluavan identifioitua suomalaiseksi, vaan hän kieltäytyy suomalaiseksi luokittelusta ja korostaa oman identiteetin tärkeyttä. Hän on aineistossa se, joka korostaa pyrkimystään pitää hänen osaamansa kielet täysin erillään. Elenan suhtautuminen asiaan voi tässä olla myös keino kieltäytyä kielenoppijan tai maahanmuuttajan identiteetistä ja stereotyyppioista. On kuitenkin kiinnostavaa, että hän käyttää ilmaisua ”täys venäläinen” kun viittaa omaan identiteettiinsä Venäjällä – ikään kuin Suomessa hän olisi vähemmän kuin ”täys venäläinen” (46).

4.7 POSITIIVINEN PALAUTE KAKSIPUOLISENA VAIKUTTAJANA

Haastateltavien kuulumisen ja pärjäämisen tunnetta saattaa vahvistaa myös suomalaisilta saatu palaute ja kannustus. Suurin osa haastateltavista on kuvaillut suomalaisten palautetta heidän kielitaidostaan positiiviseksi. Tähän haastateltavat käyttävät usein referointia. Referointi voi olla yksi tapa pyrkiä objektiivisuuteen ja todisteiden tarjoamiseen oman puhettavan esittämisessä (Miller 2014: 98). Suora lainaaminen voi myös olla keino välttää kehujen esittämistä itse tuottamana ja näin ollen ylläpitää omaa vaatimattomuutta (mts. 111). Haastatteluissa palautteen kertomisen kautta haastateltavat positioivat itsensä suhteessa muihin.

Aineistossa palautteiden kuvaaminen näyttää esittävän, miten palaute edesauttaa sosiaalistumista ja lisää kuuluvuuden tunnetta. Referointia esiintyy varsinkin silloin, kuin kyseiset muistot ovat jollain tavalla merkittäviä haastateltavan kielitaidon kannalta. Hans-Christianin anekdootti Sokoksen myyjästä tai Leevin esimerkki positiivisesta palautteesta ovat hyviä esimerkkejä tästä: *”mistä päin Suomea olet kun niin kurjaa suomea puhut”*(42), *”ei- eihä susta kuule et sä, et oo niinku, kantasuomalainen”*(45). Positiivinen palaute toimii näissä kohdissa suomalaisen identiteetin ja kuuluvuuden tunteen vahvistajana. Varsinkin Hans-Christianin kohdalla vaikuttaa siltä, että hänen kuuluvuudensa rakentuu muiden palautteesta; hän tukeutuu muiden mielipiteisiin (esim. Sokoksen myyjä, hänen vaimonsa), jotka näyttävät olevan tosi tärkeitä hänelle.

Myös Elena on saanut positiivista palautetta kielitaitonsa kasvusta lastenlääkäriltä. Hän käyttää referointia, kun kuvaa oman kehityksensä vahvistumisen kannalta merkittävää palautetta lääkäriltä: *”on hauska kuunnella kuinka sun kielitaito on kasvanut lasten iän myötä”*.

Vaikka natiivipuhujien, työkavereiden ja ylipäättään suomalaisen kieliyhteisön ymmärtäväisyys, kärsivällisyys ja kannustus on mainittu melkein kaikissa haastattelussa ja palautteet ovat varsin positiivisia, haastatteluaineistossa on havaittavissa myös tendenssi käyttää kyseisiä kertomistilanteita kielitaidon puutteiden korostamiseen tai kyseenalaistamiseen. Esimerkiksi kun Elena kertoo suomalaisten kärsivällisyydestä, hän arvioi samalla omaa kielitaitoaan. Kertomuksessaan näkyy hänen turhautumisensa siihen, että suomenkieliset sanat tulevat mieleen varsin hitaasti:

(47) Elena:

[suomalaiset] ne jaksavat kuunnella vaikka henkilö yrittää laittaa kasaan jotain mitä hän ei varsinaisesti osaa [...] se on, kun aloitin puhuasta ja mä olin sisällä kotona, miksi mä en osaa sitä ja ne kaikki rauhassa odottavat että mä löydän sitä mitä mä olen etsimässä siellä.

Hikmet kuvailee suomalaisten suhtautumista omaan puheeseensa korostaen sitä, kuin hänen kielivirheistään annetaan anteeksi:

(48) Hikmet:

[...] ihmisillä on se hyvä puoli, ei o niillä odotuksia että sä puhuisit, täydellistä, suomen kieli, kun ku ne tietä sä oot ulkomalainen ja, joo, että se ei haita vaikka, muutama pieni sana että mene **väärin** että, kyllä ne ymmärrä

Useissa haastattelussa mainitaan, että suomalaiset eivät odota täydellistä kielitaitoa, ja pelkkä yrittäminen on jo arvostettu suuresti.

(49) Hans-Christian:

kun, rupesin solkkaamaan, eev, suomea niin, niin, ee, yksinoman se yritys jo palkittiin tavattoman suuresti.

Myös Hikmet vahvistaa aika yleisen ajatuksen siitä, että suomalaisten suomea toisena kielenä puhuvia koskevat odotukset on varsin matala:

(50) Hikmet:

ky- kyllä mua ne on kehu että hei sä puhut tosi hyvää suomen kieli [...] mutta siitä minä ajattelin vaan et,”no tota ehkä, en puhu niin hyvin, mutta ehkä nää, **orottele paljon huonompi**, niih ((naurahtaa)) että puhun paljon huonompini,((narinaa)) suomen kieli, että ssitten kun **en puhu niin huono mitä ne kuvitteli**, sitten että ((narinaa)) ehkä niitten mielestä wau, toi puhuuki hyvin että, nih ((naurahtaa)) tule, kehuja kyllä

Hikmet myöntää, että suomalaisten antama palaute on ollut hyvää, mutta samalla hän väheksyy sitä ja arvioi oman puhetapansa edelleenkin huonoksi (”*en puhu niin huono mitä ne kuvitteli*”, 50). On mielenkiintoista nähdä Hikmetin kertomuksen tämäntyppisiä vastakohtaisuutta; sekä positiivisen että negatiivisen asenteen ilmaiseminen esiintyy Hikmetin haastatteluissa myös muualla aineistossa. Hikmet luo itsestään kuvaa kielitaitoonsa

tyytyväisenä kielenkäyttäjänä, mutta samalla aliarvioi oma osaamistaan ja pitää sitä puutteellisena.

Esiin nostetuista esimerkkeistä (47, 48, 49, 50) näkyy hyvin, miten nämä palautteet ja suomalaisten suhtautumisen kertomukset korostavat yhtä aikaa suomalaisten kärivällisyyttä ja positiivista asennetta sekä nostavat esille haastateltavien kielitaidon puutteita (esim. ”*rupesin solkkaamaan*”, ”*en puhu niin hyvin*”).

On myös mielenkiintoista huomata, että haastatteluissa ei monella haastateltavilla ollut esimerkkejä negatiivisista palautteista. Yksi esimerkki negatiivisesta palautteesta löytyy Hikmetin haastattelusta.

(51) Hikmet:

no kyllä pari kerta että tota, joku vähä että, öö, see puhunu että mun kanssa, että **hoono suome oikein hoono hoono suomi**, ja sanon että totaa, **puhutaanko normaalisti vai, vai että tota, että toi toi ei oo kiva**, että, ssitä kyllä että toinen huomaan siitä, ja sanon että totaa, **puhuppa vaikka se, vaikka pari sana turkin kieli** tai, tai muu että tai, tai jos, **jos et tykkä, minä puhun hoono suomi, voidan puhua englantin kieli** että, sitä kyllä ssujuu, sitä että, no **en minä kyllä osaan englantin kieli**, että nii-i, että tota, **oo sitten tyytyväinen mun hoono suomen kielen** että ((nauraa))

Palautteen kuvaamisen keinona on tässäkin käytetty referointia (ks. 51 lihavoidut kohdat). Hikmet kertoo kokemuksesta, joka hänen omasta mielestään ei ollut ”kiva”, ja kehystää tarinansa siten, että hänen reaktionsa vaikuttaa kuulijalle oikeutetulta. Hikmet käyttää kertomuksessaan huumoria keventääkseen tilannetta, joka oli kenties kipupiste ja vaikuttanut negatiivisesti hänen kielelliseen menestymiseensä, ja hän käyttää samalla puhekumppaninsa oman kielitaidon puutteita ”aseena” oman puhutavan puolustautumiseen. Hikmetin kertomus omasta negatiivisesta kokemuksesta vaikuttaa loppujen lopuksi enemmänkin yleisön (haastattelijan) viihdyttämistä varten kerrotulta anekdootilta.

Se, että negatiivisia palautteita ei esiinny haastateltavien kertomuksissa runsaast ei välttämättä tarkoita, etteivätkö olisi sellaisia saaneet. On mahdollista, että haastattelutilanteissa negatiiviset kokemukset jäivät kertomatta syystä tai toisesta, tai ne ovat yksinkertaisesti unohtuneet tai muistot heikentyneet ajan myötä (kaikki haastateltavat ovat asuneet Suomessa

yli kymmenen vuotta). Mahdollisten negatiivisten kokemusten ja muistojen tärkeys voivat heikentyä kertomuksessa, jossa haastateltavat keskittyvät kertomaan onnistuneesta kielenoppimisesta ja itsensä positiointiin oman tarinansa menestyjäksi.

5 POHDINTA

Olen tässä työssä tutkinut seitsemän suomen toisena kielenä oppineen haastateltavan kielielämäkertoja. Haastatteluaineistoni oli osa *Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa* -hankkeen aineistoa. Tutkin, miten haastateltavat ovat sosiaalistuneet suomen kielen käyttöön, miten he puhuvat omasta kielitaidostaan ja suomen kieliympäristössä pärjäämisestään. Pyrin löytämään vastausta kolmeen kysymykseen: miten yhteiskunnassa pärjääminen suomen kielellä on muuttunut elämän aikana; milloin muutos tapahtuu ja miten se näkyy suomalaisen yhteiskuntaan kuulumisen kuvailussa; ja mitkä ovat keskeiset suomen kieleen sosiaalistumisen vaikuttavat tekijät. Olen lähestynyt kysymyksiä sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin kautta, ja käytin avuksi *positioinnin*, *asennoitumisen* ja *toimijuuden* käsitteitä.

Haastatteluissa melkein poikkeuksetta mainitaan uuden kieliympäristön vaikeuksia ja kielenoppimiseen liittyviä haasteita, mutta oppimisprosessin alussa kokeneista haasteista huolimatta omien kertomuksien mukaan haastateltavat ovat sopeutuneet hyvin kielellisesti. Haastateltavien sanavalinnoissa näkyy suuri muutos muuton jälkeisen vaikeuksien ja haastatteluhetkellä koetun pärjäämisen välillä: ilmaisuihin ”vaikea”, ”en ikinä oppi” tulee ”kyllä se sujuu”, ”ei ole niin vaikeeta, mitä minä luulin”, ”pärjään täällä Suomessa”. Kyse on kuitenkin pitkästä oppimisprosessista, joka haastateltavien kertomusten mukaan voi kestää jopa 5-10 vuotta.

Haastatteluissa on yleinen tendenssi kuvata kielen oppimisen varsinaista käynnistymistä eräänlaisen käännekohtan kautta. Kielielämäkerrallisessa haastattelussa haastateltavat (ja haastattelija) rakentavat merkityksiä ja hahmottavat menneisyyden narratiivin avulla, jossa tämäntyyppinen käännekohta on yleinen. On mielenkiintoista, miten tämä hetki kytketään lapsen syntymiseen tai työhön, ja miten haastateltavat kertovat tästä tiettyjen kieliopillisten rakenteiden avulla. Kielen oppiminen on koettu välttämättömänä uudessa maassa. Haastateltavat kuvailevat nesessiivirakenteiden avulla tämän välttämättömyyden (”on pakko oppi”, ”kaikkia piti opetella”) ja positioivat itsensä suhteessa kieliyhteisön laajempiin odotuksiin omaksua uuden maan kieltä. Näissä hetkissä haastateltavani positioivat itsensä usein aktiiviseksi toimijaksi ja oman tarinansa sankariksi, jolla on vastuu toimia tietyllä tavalla, eli oppia kieltä.

Suurin osa haastateltavista näyttää hyväksyvän ja tyytyvän omaan puhetapaan virheistä huolimatta, ja pitää sujuvuutta tärkeämpänä, mutta positiivisten asenteiden lisäksi ilmenee jatkuvasti myös negatiivisia asenteita ja evaluointia oman oppimiskyvynsä ja kielitaidonsa suhteen. Haastateltavat usein asennoituvat huonoksi kielenpuhujaksi. Oman kielitaidon negatiivinen evaluointi näkyy myös positiivisten palautteiden referoinnin kautta. Melkein kaikki näyttävät pitävän oman kielitaitoaan ja ”omaa (huonoa) suomea” osana identiteettiä, vaikka he saattavat silti kokea hetkellisiä epävarmuuksia, varsinkin kirjoitettuun tekstiin liittyen. Syntyperäisen puhujan normi heijastuu siis oman kielitaidon kuvailussa, mutta suurimmalla osalla haastateltavista tämä ei näytä vaikuttavaan negatiivisesti arjen vuorovaikutuksiin.

On mielenkiintoista myös huomata esimerkiksi Leevin ja Yohanan haastattelujen välisiä eroja. Molemmat ovat tulleet Suomeen 12-vuotiaana, ja siirtyivät myöhemmin suomenkieliseen opetukseen syntyperäisten oppijoiden luokkaan. Leevin ja Yohanan haastatteluissa on kuitenkin isoja eroja siinä, miten maahanmuuttajatausta ja kielen oppiminen näkyy heidän kertomuksissaan. Leevi harvoin viittaa vaikeuksiin tai epävarmuuteen, ja hän ei positioi itsensä kielenoppijaksi tai maahanmuuttajaksi, vain päinvastoin: hänelle Suomi on kotimaa, hän viittaa omaan puhetapaansa käyttämällä sanan ”suomalainen”, ja asennoituu kertomuksessaan itsevarmaksi kielenkäyttäjäksi. Yohana sen sijaan puhuu usein omasta epävarmuushetkestä ja kielivirheistä, ja reflektoi jatkuvasti omia valintoja ja kokemuksia kielenoppijana. Hän myös positioi itsensä Leeviä vahvemmin ei-suomalaiseksi (*”meikäläisiäsit on tullu tänne Suomee enemmän”*).

Tutkimustulokseni mukaan suomen kieleen sosiaalistumisen vaikuttaa monta eri tekijää. Niistä yksi keskeinen näyttävät olevan haastateltavan sosiaalinen verkosto, kuten perhe (lapsi ja puoliso), kaverit, työkaverit ja koulukaverit. Myös suomalaisten palaute näyttää vaikuttavan haastateltavien sosiaalistumisen kokemuksiin. Näiden lisäksi haastateltavien kertomuksien mukaan Suomessa vietetty aika selvästi vaikuttaa pärjäämisen kokemiseen, kielitaidon hyväksymiseen ja jopa itsevarmuuteen kielenkäyttäjänä.

Toistuvista aiheista ja paikoittain samanlaisista ajatuksista huolimatta haastateltavien välissä on eroja siinä, miten he kokevat suomeen kieleen sosiaalistumisen, kuulumisen ja kiinnittymisen laajempaan suomalaiseen kieliyhteisöön ja yhteiskuntaan. Esimerkiksi Hans-Christianille suomalaiseksi identifioituminen on saavutus, kun taas Elena pitää kiinni omasta venäläisidentiteetistään. Aineistossa näkyy eroavuuksia myös yksittäisten henkilöiden

kertomuksen sisällä; vastakohtaiset asenteet, oman kielitaidon ristiriitainen evaluointi usein näkyy oman kielitaidosta puhumisen yhteydessä, esimerkiksi Hikmetin kertomuksessa.

Miller väittää tutkimuksessaan (2014) että haastateltavien ilmaisemia asenteita (negatiivisia, positiivisia tai molemmat) on käsiteltävä myös historiallisesta, sosiaalisesta ja ideologisesta näkökulmasta, sillä haastateltavien ilmaisemat asenteet ja omien kielitaitojen evaluointi eivät ole pelkästään yksilöllisiä asenteita vaan heijastavat laajempia sosiaalisia identiteettikonstruktioita ja suuntautumista jonkinlaiseen sosiokulttuuriseen normiin (Miller 2014: 81). Tämän ajatuksen perusteella pidän tärkeänä pohtia, miten yhteisön yleisemmät kieli-ideologia, odotus kielitaidosta ja yleinen ajatus suomen kielen hallitsemisen välttämättömyydestä saattaa vaikuttaa siihen, miten haastateltavat asennoituvat huonoksi ja/tai sujuvaksi kielenkäyttäjäksi ja kuvaavat omaa kielenkäyttöä ja identiteettiä.

Kun tarkastellaan haastateltavien maahantulon laajempaa kontekstia, on syytä pohtia, miten muuttohetken kielimaisema ja väestön maahanmuuttajaprosentti on saattanut vaikuttaa haastateltavien kokemukseen. Vaikka mitään tarkempaa johtopäätöstä ei voi eikä kannata tehdä tämän perusteella, sosiaalisen kontekstin katsauksesta voi olla hyötyä.

Haastateltavani muuttivat Suomeen 1992-2003 välillä (lukuun ottamatta 70-luvulla Suomeen muuttanutta Hans-Christiania), jolloin ulkomaalaisten määrä Suomessa oli alle 2% väestöstä. Tämä luku on 2000-luvulla kasvanut rajusti ja vuoden 2017 menneessä yli kaksinkertaistunut (Tilastokeskus). Esimerkiksi Yohana puhuu omasta kokemuksestaan haastattelussaan:

mä tiedän että niinku nykyään niinku, jos on erilainen tausta ja on vasta opettelemassa kieltä nii kyl saa enemmän tukea kun sillo, neljätoista vuotta sitten, tota tänne Suomee ja, ylipäätänsä niinku, että tota, oli nii vähän maahanmuuttaja täällä Suomessa ja sit niinku, se kotouttaminen oli vielä niin alkuvaiheessa se koko prosessi

Suomen väestön ulkomaalaisten osuus sekä maan kielimaisema oli siis hieman erilaista haastateltavien muuttohetkellä – varsinkin maahanmuutto ja ns. ”pakolaiskriisi” ei ollut julkisessa (poliittisessa) keskustelussa samalla tavalla läsnä kuin vuoden 2015 jälkeen, kun keskustelu maahanmuutosta on huomattavasti lisääntynyt (esim. Herneaho 2018). Ulkomaalainen tausta ja suomea toisena kielenä oli pikemminkin eksoottinen erikoisuus, eikä maahanmuuttajilla ollut paljon mahdollisuuksia luoda ystävyssuhteita oman kieliryhmän puhujien kanssa, varsinkin muualla kuin pääkaupunkiseudulla, jossa oli jo siinä aikoina

melkein kaksi kertaa enemmän ulkomaalaisia asukkaita (Maahanmuuttajat väestössä, tilastokeskus). Näin ollen haastateltavilla oli kenties nykyhetkeen verrattuna olennaisempaa ja tavallisempaa etsiä sosiaalisia suhteita suomenkielisen väestön joukosta ja verkostoitua suomenkielisten kanssa. Lisäksi suomalainen puolisoikin oli voinut olla tukena sekä kielen oppimisessa että verkostoitumisessa ja työmarkkinoilla.

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen aineisto osoittautui erittäin mielenkiintoiseksi ja palkitsevaksi aineistoksi. Jopa nämä seitsemän haastattelua tarjoavat lukuisia tutkimusmahdollisuuksia, josta valitsemani on vain yksi, mutta itselleni hyvin läheinen. Tutkimukseni on osoittanut, että sosiaalistuminen suomen kielen käyttäjäksi ja suomaliseen kieliyhteisöön on moniulotteinen ja yksilöllinen prosessi. Aineistoni haastateltavien kokemukset ovat paikkoittain hyvin samankaltaisia, mutta paikkoittain yllättävän erilaisia. Aineistoni haastateltavia yhdistää kuitenkin tunne siitä, että he kuuluvat omaan paikkakuntaan ja asuinpaikan kieliyhteisöön sekä vakiintunut kaveriporukka, työyhteisö ja perhe, jotka sitovat heitä Suomeen ja mahdollistavat, että alkuperämaahan takaisin muuttamisen ajatus ei houkuttele. Pärjääminen suomen kielellä näyttää olevan tässä olennainen. Mitä suomen kieli voi tulla merkitsemään näkyy hyvin aineistossani, ja varsinkin Hans-Christianin kertomuksessa. Päätän tutkielmani lainaamalla pätkän hänen haastattelustaan:

Haastattelija: *hhh tota, no sä oot ilmeisesti kielellisesti sopeutunu aika hyvin. ja tosi hyvin. ihan varmasti täydellisesti,*

Haastateltava: *se, se on muiden arvioitava että a-, ja arvioitavissa?*

Haastattelija: *mutta miltä susta, niinku ittestä tuntuu.*

Haastateltava: *eeh, se on ihan mun, mun, kieli jolla ajattelen jolla näen unia ja, joka on m-, minun sisällä*

LÄHTEET

- AHEARN, LAURA M. 2001: Language and agency. *Annual Review of Anthropology*, 30, 109-137.
- BAMBERG, MICHAEL 1997: Positioning between structure and performance. *Journal Of Narrative And Life History*, 7(1-4), 335-342. doi:10.1075/jnlh.7.42pos
- BAMBERG, MICHAEL 2004: Considering counter narratives. – M. ANDREWS (toim.), *Considering Counter Narratives : Narrating, Resisting, Making Sense*. 351-372.
- DAVIES, BRONWYN & HARRÉ, ROM. 1990: Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43-63.
- DEPPERMAN, ARNULF 2013: Editorial: Positioning in narrative interaction. *Narrative Inquiry*. 23. 10.1075/ni.23.1.01dep.
- DU BOIS, JOHN W 2007: The Stance Triangle. – R. Englebretson (toim.), *Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction*, 139-182. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub.
- DUFF, PATRICIA A. 2011: Second Language Socialization. – Duranti, A., Ochs, E. & Schieffelin, B.B. (toim.): *The Handbook of Language Socialization*.
- DURANTI, ALESSANDRO. 2004: Agency in Language. – Duranti, A. (toim.), *A Companion to Linguistic Anthropology*.451-473 Malden (MA): Blackwell.
- ENGLEBRETSON, ROBERT 2007: Stancetaking in discourse: An introduction. – E. Englebretson (toim.), *Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction*, 1-26. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub.
- HERNEAHO, IRINA 2018: Maahanmuuttodiskurssit eduskuntapuolueiden vuoden 2015 vaalimateriaaleissa. *Virittäjä*, 122(2).
- JAFFE, ALEXANDRA M. 2009:). Introduction: The sociolinguistics of stance. – A. Jaffe (toim.), *Stance: Sociolinguistic Perspectives*, 3-28. New York ; Oxford: Oxford University Press.

JOHNSTONE, BARBARA 2008: *Discourse analysis* (2. painos). Malden (Mass.): Blackwell.

KALLIOKOSKI, JYRKI 2008: Suomi toisena kielenä ja koulussa kirjoittaminen. – S. Routarinne & Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa*, 349-370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 22 Sivumäärä (Tietolipas; painos 2).

KALLIOKOSKI, JYRKI 2019: Monikielisen hallinnon asiantuntijan tie suomen kielen käyttäjäksi. – Kotilainen, Kurhila & Kalliokoski (toim.), *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella*. Tietolipas 262, 228-252. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LATOMAA, SIRKKU, PÖYHÖNEN, SARI, SUNI, MINNA, & TARNANEN, MIRJA 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. – Martikainen, Saukkonen & Säävälä (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, 163-183. Helsinki, Finland: Gaudeamus.

KOTILAINEN, LARI, KURHILA, SALLA & KALLIOKOSKI, JYRKI 2019: *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KULMALA, ELLI 2011: *Toisen kielen oppijan identiteetti ja arkielämän vuorovaikutustilanteet: Tapaustutkimus viiden maahanmuuttajan suomen kielen oppimisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

KÄRKKÄINEN, ELISE 2002: Asennoituminen keskustelun osanottajien yhteistoimintana. – Mauranen, A. & Tiittula, L. (toim.), *Kieli yhteiskunnassa – yhteiskuntakielessä*, 85–100. AFinLAN vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60. Jyväskylä.

SÄÄVÄLÄ, MINNA 2013: Maahanmuutto perheilmionä. – MARTIKAINEN, T., SAUKKONEN, P. ja SÄÄVÄLÄ, M. (Toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, 101-122. Helsinki, Finland: Gaudeamus.

MILLER, ELIZABETH R. 2014: *The language of adult immigrants: Agency in the making*. Bristol: Multilingual Matters.

NORTON, BONNY 2013. *Identity and Language Learning – extending the conversation*. 2. Painos, Bristol: Multilingual Matters.

PITKÄNEN, VILLE, SAUKKONEN, PASI & WESTINEN, JUSSI 2019: Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen. e2 tutkimus https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/147512_Ollako_vai_eiko_olla-diasarja.pdf[19.4.2020]

PAVLENKO, ANETA 2007: *Autobiographic Narratives as Data in Applied Linguistics. Applied Linguistics*, 28(2), 163-188.

PAVLENKO, ANETA & LANTOLF, JAMES 2000: Second language learning as participation and the (re)construction of selves. Sociocultural theory and second language learning. – Lantolf, J. P. (toim.): *Sociocultural theory and second language learning*, 155-178. Oxford: Oxford University Press.

PERHONIEMI, RIKU & JASINSKAJA-LAHTI, INGA 2006: *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

PÖYSÄ, JYRKI 2010: Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. – M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Haastattelun analyysi*, 153-179. Tampere: Vastapaino.

SAARANEN-KAUPPINEN, ANITA & PUUSNIEKKA, ANNA 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 7.11.2019.)

SCOTSON, MIA 2018: Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kielivalinnat vuorovaikutuksessa. Prologi: *puheviestinnän vuosikirja*, 44-59.

TARNANEN, MIRJA, RYNKÄNEN, TATJANA, & PÖYHÖNEN, SARI H. 2015: Kielten käyttö ja oppiminen aikuisten maahanmuuttajien integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina. AFinLAn Vuosikirja, (73), 56-72.

"Suomen virallinen tilasto": Tilastokeskus [verkkójulkaisu]. Helsinki: Suomen virallisen tilaston neuvottelukunta [viitattu 26.3.2020]. Saantitapa http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/2014/uutinen_010_2014-03-25.html

LIITE 1

HAASTATTELURUNKO

Henkilötietolomakkeen täyttö ennen haastattelua: lomakkeen voi pitää esillä ja hyödyntää sitä kysymysten valinnassa. Lihavoituna kysymykset, jotka ainakin kysytään jokaiselta (sanamuotoa saa muuttaa).

Avainkysymys, joka ohjaa haastattelua: **Miten tiivistäisit LYHYESTI tähänastisen elämäsi tärkeimmät vaiheet?**

PERHE JA LÄHISUKULAISET

- Vanhemmat
 - o Ovatko vielä elossa?
 - o **Oletko kiinnittänyt huomiota heidän puhetapaansa/murteeseensa? Kuuluuko kotiseudun kielimuoto heidän puheestaan?**
- Isovanhemmat
 - o Milloin he ovat syntyneet? Ovatko vielä elossa?
 - o **Mistä isovanhempasi ovat kotoisin? Kuuluuko se heidän puheestaan / oletko kiinnittänyt huomiota heidän puhetapaansa/murteeseensa?**
 - o Mitä isovanhempasi tekivät työkseen?
- Sisarukset
 - o **Onko sinulla sisaruksia? Minkäikäisiä?**
 - o Missä asuvat?
 - o Mitä he opiskelevat/tekevät työkseen? (Lapsilta, joilla nuoria sisaruksia, voi kysellä esim. sisarusten harrastuksista.)
- Nykyinen perhe
 - o Puoliso
 - Miten kauan olette olleet yhdessä?
 - Onko hänen puhetapansa erilainen kuin omasi? Onko se muuttunut?
 - o Lapset ja lastenlapset? (Syntymävuodet, asuinpaikat, ammatit)
- **Kuinka paljon olet tekemisissä isovanhempiesi / vanhempiesi / sisarustesi / aikuisten lastesi / lastenlastesi kanssa? Miten pidät yhteyttä ja millä kielellä?** (Vain lyhyesti, jos haastateltavalla iso perhepiiri.)

Monikieliset ja maahanmuuttajat

- Mitä kieliä olet puhunut perheesi kanssa eri vuosikymmenillä? (Vanhemmat, sisarukset, puoliso, lapset, isovanhemmat)
- Mitä kieltä vanhempasi käyttävät keskenään? Onko siinä vaihtelua?
- Aiotko puhua x-kieltä lapsillesi/lapsenlapsillesi?

MUUTTAMINEN

a) Niille, jotka eivät ole muuttaneet:

- Oletko koskaan harkinnut muuttamista?
- Miksi et ole muuttanut? / Mikä on saanut sinut pysymään paikkakunnalla? Mitä kotipaikka merkitsee sinulle?
- Jos muuttaisit, mikä olisi mieluisin asuinpaikka?
 - o Entä Helsinki? **Mainitse kolme asiaa, jotka liittyvät Helsinkiin.** (Kysymys mukana toisen tutkimushankkeen toiveesta. Kysytään sopivassa kohdassa myös helsinkiläisiltä.)

b) Muuttajat (Jos useita muuttoja, voi kysyä kustakin erikseen. Keskitytään niihin, jotka haastateltava itse kokee tärkeiksi. Varottava, ettei mene liikaa aikaa.)

- Milloin olet muuttanut?
- Miksi muutit paikkaan X? (Oliko muuttopaikkakunta itsestäänselvä valinta?)
- Miltä muuttaminen tuntui? Kiinnititkö huomiota kieleen? Oliko se erilaista?
- Oliko sinulla sukulaisia tai ystäviä paikassa X?
- Pidätkö yhteyttä entiselle kotipaikkakunnallesi?
 - o Miten ja kuinka usein?
- Mitä entinen kotipaikkakunta sinulle merkitsee nyt?
 - o Oletko koskaan ajatellut muuttaa takaisin? Luuletko, että viihtyisit siellä yhtä hyvin kuin täällä? Kaipaako sieltä jotain erityisesti?
 - o Ovatko ihmiset erilaisia siellä kuin täällä?
- Entä mitä nykyinen kotipaikka merkitsee sinulle? Kuinka hyvin olet mielestäsi sopeutunut kielellisesti?
- Entä Helsinki? **Mainitse kolme asiaa, jotka liittyvät Helsinkiin.** (Kysymys mukana toisen tutkimushankkeen toiveesta. Kysytään sopivassa kohdassa myös helsinkiläisiltä.)
- Miten kuvailisit itseäsi: koetko itsesi enemmän X-paikkakuntalaiseksi vai Y-paikkakuntalaiseksi? Voit kuvata esim. prosenttein.
- **Mainitse**
 - o **jokin sana, jonka huomaat säilyneen entisestä kotimurteestasi / entisen kotipaikkakunnan puhekielestä?**

- o **jokin sana, jonka huomaat tarttuneen uuden paikkakunnan murteesta/puhekielestä?**

KÄSITYS OMASTA KIELESTÄ JA SEN KÄYTÖSTÄ

- Oletko koskaan kiinnittänyt huomiota omaan puhetapaasi? (Kysytään, jos ei ole edellä tullut esille.)
- **Miten luonnehtisit nykyistä puhetapaasi?**
- **Muutatko joskus tietoisesti puhetapaasi? Huomaatko, että se muuttuu joskus automaattisesti?** Puhutko eri tavalla esim.
 - o puolisollesi
 - o vanhemmillesi
 - o lapsillesi
 - o työssäsi
 - o ulkomaalaisille
- **Vaikuttaako tieto puhelukumppanin taustasta siihen, miten puhut hänelle?** Jos vaikuttaa, miten?
 - o esim. murre- tai kielitausta, koulutus
- **Millaisissa tilanteissa kirjoitat suomen kielellä? Vaihteleeko kirjoitustapa eri tilanteissa tai medioissa?**
 - o työhön liittyvät tilanteet
 - o päiväkirja, blogi...
 - o sähköposti, perinteiset kirjeet
 - o Facebook, Instagram, Snapshat, keskustelupalstat; tekstiviestit, Whatsapp-viestit
- **Ovatko muut kiinnittäneet huomiota kielenkäyttösi?** (Jos tästä ei keskusteltu jo muuttojen yhteydessä.)
- **Oletko kokenut joskus epävarmuutta puhetapasi/kirjoitustapasi vuoksi?**
 - o Tuleeko mieleesi jokin kiusallinen kielenkäyttötilanne?

ERI KIELET: KIELITAITO, ERI KIELTEN KÄYTTÖ

Jos haastateltava käyttää arjessaan aktiivisesti useita kieliä, näistä asioista voi puhua pidempään. Jos kyse vain koulussa tai harrastukseksi opiskelluista kielistä, kohdan voi ohittaa nopeammin.

- Milloin ja miten olet oppinut osaamiasi kieliä (ks. taustatietolomake)?
- Millainen suhde sinulla on näihin kieliin?
- Missä yhteyksissä käytät näitä kieliä?

- Miten kuvailisit kielitaitoasi eri osa-alueilla: puhuminen, ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen?
- Mitä kieliä kuulet/puhut arjessasi (esim. koulu, työpaikka, joukkoliikennevälineet, harrastukset)?
- Mitä kieliä haluaisit vielä mahdollisesti oppia? Miksi?

Kaksi/monikieliset ja ei-äidinkielliset suomenpuhujat

- Minkä kielen opit ensin? Mitä kieltä osaat parhaiten? Mikä on virallisesti äidinkielenäsi?
- Kuinka suomenkielinen/x-kielinen olet? Kuvaa prosenttiosuuksin.
- **Mitä ajattelet monikielisyydestä?**
- Oletko opiskellut x-kieltä? Mitä kieliä osasit mennessäsi kouluun?
- Millaiseksi arvioit kielitaitosi näillä osa-alueilla: puhuminen, ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen
- Oletko saanut kommentteja kielitaidostasi esim. suomenkielisiltä? Millaisia?
- Millä kielellä ajattelet, näet unia, lasket päässä? Entä kiroilet?
- Huomaatko joskus puhuvasi eri kieliä samassa tilanteessa / saman ihmisen kanssa? Jos, niin miten kuvailisit kielenkäyttöäsi? Jos et, miksi?
- Kuinka paljon sinulla on yhteyksiä x-kielisiin?
 - o Millaisia yhteyksiä?
 - o Miten pidät yhteyttä?
 - o Kuinka usein käyt X:ssä?
- Toimitko joskus tulkkina? Miltä se tuntuu?
- Miten olet kokenut enemmistön suhtautuvan omaan kieliryhmääsi ja sen käyttöön? Ovatko asenteet muuttuneet?
- Puhutko [x:ää] julkisilla paikoilla? Välttätkö koskaan suomen / x:n puhumista? Miksi?
- Mikä on vaikeaa/helppoa suomen kielessä? (ääntäminen, kirjoittaminen, puhuminen)
- Onko ollut erityisiä tilanteita (nyt tai joskus aiemmin) jolloin sinun on ollut vaikea ymmärtää suomea? Missä?
- Pidätkö suomen opiskelua tärkeänä? Miksi? (Millaista suomea haluaisit oppia lisää?)
- Olitko opiskellut suomea jo ennen Suomeen tuloa?
- Millaisissa tilanteissa olet oppinut suomea parhaiten? Millaiset metodit ovat auttaneet?
- Millaista tukea olet saanut kielenoppimiseen?
- Mitä neuvoja antaisit niille, jotka ovat vasta aloittamassa suomen kielen oppimista?
- Kuinka paljon olet kuullut eri murteita?

ERI KIELIIN JA KIELIMUOTOIHIN LIITTYVÄT KÄSITYKSET JA ASENTEET (näitä voi kysyä jo elämänvaiheiden yhteydessä, painotus erityisesti muutokseen)

- **Mitä suomen kieli / äidinkieleni [muunkielisiltä kysytään ensin ”omasta” kielestä, vasta sitten suomesta] merkitsee sinulle? Millaisia mielikuvia se sinussa herättää?**
 - o Onko suomen kieli / äidinkieleni mielestäsi muuttunut elämäsi aikana? Jos on, miten? Onko muutos mielestäsi hyvä vai huono asia?
 - o Oletko huomannut muutoksia
 - esim. murteiden käytössä?
 - puhuttelutavoissa (esim. sinuttelu/teitittely) jne.?
 - o **Millaista kohteliaisuutta arvostat asiakaspalvelutilanteessa?**
 - Tuleeko mieleesi tilanteita, joissa asiakaspalvelija olisi käyttäytynyt epäkohteliaasti? Entä ylikohteliaasti?
- **Millaisena näet suomen kielen tulevaisuuden esim. seuraavan 100 vuoden aikana?**Entä ruotsin ja muiden Suomessa puhuttavien kielten?
- **Mitä ajattelet monikielisyydestä?**
- **Onko muiden kielenkäytössä piirteitä tai sanoja, jotka ärsyttävät sinua?**Jos on, millaisia?
- **Millaisia mielikuvia suomen murteet herättävät? Entä slangi?**
- **Kuinka paljon seuraat radiota/televisiota/nettiä?**(Avainkysymys, joka ohjaa seuraavia)
- Millä kielellä seuraat mediaa, luet kirjoja, katsot elokuvia jne.?
- Mitä mieltä olet radiossa/televisiossa/lehdissä/internetissä käytettävästä suomen kielestä?
 - o Millaisissa tilanteissa mediassa voi mielestäsi käyttää murretta?
 - o Pitääkö asiaohjelmissa/teksteissä käyttää mielestäsi yleiskieltä/kirjakieltä?
 - o Mitä mieltä olet asiaohjelmien puhuttelutavoista? Pitäisikö niissä sinutella/teitillä nykyistä enemmän?
 - o Mitä mieltä olet kielenhuollosta? (Esim. Kielitoimiston suositukset ja muutokset niissä, kuten *alkaatekemään* -tapaus)
- **Huomaatko eroja a) eri ikäryhmien välillä, b) miesten ja naisten välillä, c) eri sosiaaliryhmien välillä?**Jos huomaat, millaisia?
 - o Millaiset puhuvat ja sanat ovat mielestäsi tyypillisiä nuorille?
- **Oletko kiinnittänyt huomiota ei-äidinkielisten suomeen?** Miten se mahdollisesti poikkeaa äidinkielisten suomesta?
- **Oletko joutunut tilanteisiin, joissa et ymmärrä jotain (suomenkielistä) tekstiä tai mitä joku Sinulle sanoo (suomeksi)?**(Esim. lääkäri, Kelan kirje, vieras murre tai aksentti)

LAPSUUDEN KIELIMAISEMA(Erityisesti lapsille/nuorille tai vähäpuheisille haastateltaville. Nämä kysymykset voi kysyä jo aiempien kysymysten yhteydessä, jos tuntuu luontevalta.)

- Miten vietit lapsena vapaa-aikaasi?
 - o Millaisia leikkejä leikit sisällä/ulkona?
 - o Millaisia harrastuksia sinulla oli?
 - o Millainen oli lähin kaveripiirisi? Keitä siihen kuului?
- **Minkälaista puhekieltä kotona käytettiin?**
- **Kiinnitettiinkö kotona huomiota kielenkäyttöön ja käytöstapoihin?**
 - o esim. kiroilu, murteen/slangin käyttö, tervehtiminen
- **Millaisia muistikuvia Sinulla on koulun kielenkäytöstä?**
 - o Kiinnittivätkö opettajat huomiota oppilaiden kielenkäyttöön? Jos kiinnittivät, miten?
 - Millaisia opettajia sinulla ylipäätään oli?
 - o Puhuttiinko välitunneilla eri tavalla kuin oppitunneilla?
 - o Millaisia muistoja sinulla on äidinkielen tunneilta?
 - Mikä on jäänyt parhaiten mieleen?
 - Mikä kiinnosti eniten?
 - Mikä oli vaikeaa/helppoa?
 - Millaisia kirjoja luitte koulussa?
- **Milloin ensi kertaa kiinnitit huomiota siihen, että ihmisillä on erilaisia puhetapoja? Missä tilanteessa?**(Jos tätä ei käsitelty muuttojen yhteydessä.)
- Jos vietit kesiä muualla kuin kotiseudulla (ks. taustatietolomake), kiinnititkö huomiota puhetapojen eroihin? Huomasitko omassa puhetavassasi muutoksia?

NUORUUS, KOULU JA OPISKELU / ARMEIJA

- Miten vietit nuorena vapaa-aikaasi?
 - o Kuuluitko johonkin kaveriporukkaan tai alakulttuuriin?
 - o Mitä harrastit?
 - o **Lapsilta/nuorilta:** Onko koulussasi erilaisia porukoita? Millaisia?
- Mikä oli eri kielten rooli opinnoissasi (mikäli ei ole tullut tähän mennessä esiin)?
- Erit. aikuiset miehet:**
- Oletko suorittanut armeijan/siviilipalveluksen? Jos olet, missä?
- Kiinnititkö huomiota puhetapojen eroihin? Jos vastaus kyllä, millaisia huomioita teit?

Lasten ja nuorten kanssa koulua voi käsitellä tarkemmin:

- Miten opit lukemaan?
- Mitä eri kouluaineiden tunneilla tehdään?
- Millaisia opettajia koulussasi on? Onko opettajille erilaisia puhetyylejä?
- Onko luokallasi sellaisia, jotka ovat muuttaneet muualta ja puhuvat eri tavalla?

TYÖELÄMÄ (Kysytään kaikilta työssä käyviltä ja eläkeläisiltä)

- Mitä kieliä käytät ja kuulet töissä? Mistä työkaverisi ovat kotoisin?
- Millaisia kielenkäyttötilanteita työhösi kuuluu?
- Minkälaista puhekieltä töissä käytetään?
- Miten puhut itse työkavereiden/asiakkaiden kanssa?
- Oletko kokenut työpaikallasi kielellisiä paineita?
- Onko työurallasi tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet työpaikan kielenkäyttöön?
- Millaisena näet tulevaisuutesi työelämässä?
- **Lapset/nuoret:** Tulevaisuuden suunnitelmat/haaveet ja toiveammatti?

SOSIAALISET VERKOSTOT (Jos aikaa on ja ei ole käsitelty edellä.)

- Keiden kanssa olet tekemisissä säännöllisesti viikoittain/kuukausittain? (Kartoitetaan sosiaalisen verkoston koostumusta)
- Millä tavalla pidät yhteyttä (esim. kasvokkain, puhelimitse, Skype, sähköpostitse)?
- Mitä kieliä / kielimuotoja käytät näissä yhteyksissä?

HARRASTUKSET (Erityisesti lapset/nuoret sekä vähäpuheiset haastateltavat. Jos ei käsitelty edelläjajos aikaa on.)

- Millaisia harrastuksia sinulla on? Millaisia ihmisiä/kielimuotoja kohtaat harrastuksesi puitteissa?
- Luetko kirjoja? Jos luet, millaisia? Millä kielellä/kielillä? Mitkä ovat mielikirjojasi?
- Tilaatko/luetko lehtiä? Entä verkkolehtiä?
- Pelaatko lautapelejä tai netti- tai konsolipelejä? Millä kielellä?
- Miten paljon ja mitä sosiaalista mediaa käytät? Millä kielellä ja välineillä?
 - o Luetko/kirjoitatko blogeja?
- Onko sinulla nyt tai onko joskus ollut lemmikkieläimiä? Jos on, mitä?
 - o Mikä lemmikin nimi on ja onko se nimetty jonkun mukaan?
 - o Puhutko lemmikille? Miten? Onko lemmikki ”se” vai ”hän”?
 - o Millaista lemmikin hoitaminen on?

LIITE 2

Tutkimuksessani relevanteimmat kysymykset:

- Milloin olet muuttanut?
- Miksi muutit paikkaan X? (Oliko muuttopaikkakunta itsestäänselvä valinta?)
- Miltä muuttaminen tuntui? Kiinnititkö huomiota kieleen? Oliko se erilaista?
- Kuinka hyvin olet mielestäsi sopeutunut kielellisesti?
- Oletko koskaan kiinnittänyt huomiota omaan puhetapaasi? (Kysytään, jos ei ole edellä tullut esille.)
- Miten luonnehtisit nykyistä puhetapaasi?
- Muutatko joskus tietoisesti puhetapaasi?
- Vaikuttaako tieto puhekuppanin taustasta siihen, miten puhut hänelle? Jos vaikuttaa, miten?
- Millaisissa tilanteissa kirjoitat suomen kielellä? Vaihteleeko kirjoitustapa eri tilanteissa tai medioissa?
- Ovatko muut kiinnittäneet huomiota kielenkäyttöösi?(Jos tästä ei keskusteltu jo muuttojen yhteydessä.)
- Oletko kokenut joskus epävarmuutta puhetapasi/kirjoitustapasi vuoksi?
 - o Tuleeko mieleesi jokin kiusallinen kielenkäyttötilanne?
- Minkä kielen opit ensin? Mitä kieltä osaat parhaiten? Mikä on virallisesti äidinkielenäsi?
- Kuinka suomenkielinen/x-kielinen olet? Kuvaa prosenttiosuuksin.
- Mitä ajattelet monikielisyydestä?
- Millaiseksi arvioit kielitaitosi näillä osa-alueilla: puhuminen, ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen
- Oletko saanut kommentteja kielitaidostasi esim. suomenkielisiltä? Millaisia?
- Millä kielellä ajattelet, näet unia, lasket päässä? Entä kiroilet?
- Huomaatko joskus puhuvasi eri kieliä samassa tilanteessa / saman ihmisen kanssa? Jos, niin miten kuvailisit kielenkäyttöäsi? Jos et, miksi?
- Toimitko joskus tulkkina? Miltä se tuntuu?
- Miten olet kokenut enemmistön suhtautuvan omaan kieliryhmääsi ja sen käyttöön? Ovatko asenteet muuttuneet?
- Puhutko [x:ää] julkisilla paikoilla? Vältätkö koskaan suomen / x:n puhumista? Miksi?
- Mikä on vaikeaa/helppoa suomen kielessä? (ääntäminen, kirjoittaminen, puhuminen)
- Onko ollut erityisiä tilanteita (nyt tai joskus aiemmin) jolloin sinun on ollut vaikea ymmärtää suomea? Missä?
- Pidätkö suomen opiskelua tärkeänä? Miksi? (Millaista suomea haluaisit oppia lisää?)
- Olitko opiskellut suomea jo ennen Suomeen tuloa?

- Millaisissa tilanteissa olet oppinut suomea parhaiten? Millaiset metodit ovat auttaneet?
- Millaista tukea olet saanut kielenoppimiseen?
- Mitä neuvoja antaisit niille, jotka ovat vasta aloittamassa suomen kielen oppimista?
- Millä kielellä seuraat mediaa, luet kirjoja, katsot elokuvia jne.?
- Oletko joutunut tilanteisiin, joissa et ymmärrä jotain (suomenkielistä) tekstiä tai mitä joku Sinulle sanoo (suomeksi)? (Esim. lääkäri, Kelan kirje, vieras murre tai aksentti)
- Mitä kieliä käytät ja kuulet töissä? Mistä työkaverisi ovat kotoisin?
- Millaisia kielenkäyttötilanteita työhösi kuuluu?
- Miten puhut itse työkavereiden/asiakkaiden kanssa?
- Oletko kokenut työpaikallasi kielellisiä paineita?